

PAPER DETAILS

TITLE: Sergiledigi Beden Dili Açısından Hz. Peygamber

AUTHORS: Mahmut KAVAKLIOGLU

PAGES: 49-80

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85901>

SERĞİLEDİĞİ BEDEN DİLİ AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER

Mahmut Kavaklıoğlu *

Abstract:

“The Prophet Muhammad in the perspective of Body Language He Displayed”

In this study, body language, at first in point of *its role and position in the communication* is dealt with and made a general classification. Afterwards *it is tried to study that The Prophet Muhammad uses his body language* and that language he used how to be *meant by others*. Following this, The Prophet Muhammad’s body language is analysed in general from the standpoint of related discipline. It is also pointed out in the true reading that The Prophet Muhammad and the divine messages what he delivered is his body language that must be evaluated.

Keywords: Body Language, The Prophet Muhammad’s Body Language, Hadith.

Giriş

Çevreyle kurulan -olumlu veya olumsuz- hemen her ilişki temelde anlama ve anlaşılmanın (okuma ve okunmanın) bir ürünüdür. Bir diğer söyleyişle edini- len her izlenim ve gönderilen her sinyal doğacak yeni ilişkinin keyfiyetinde belirleyici bir işlev üstlenir. Bu açıdan ilişkilerin düzgünlüğü, anlama ve anlaşılmanın doğruluğuyla yakından alâkalıdır.

Beden dili insanları anlamayı ve anlaşılmayı kolaylaştıran bir iletişim yöntemi- dir. Bu yönde kolaylık sağlayan her bilginin insanları birbirlerine yaklaştı- racağı muhakkaktır. Zira kişiler arasındaki şüphe ve korkunun temelini her zaman bilgisizlik ve uzaklık oluşturmuştur.¹

Jestler, mimikler, yürüyüş, oturuş ve duruşlar, ses tonu, içinde bulunulan mekan, giyim tarzı ve niteliği ... bütün bunlar bedensel iletişimde birer sinyal merkezi olarak aktif rol oynar. Bahis mevzuu sinyaller ve değerlendirilmesi, bu disiplinin konusunu teşkil eder.

Temel misyonu anlamak ve anlaşılacak olan bir Peygamber’in anlamak ve anlaşılacak adına beden dili üzerinden ortaya koyduğu materyaller tetkike de- ğerdir. Hiç şüphesiz bu yöndeki mesailer, onu (s) anlamaya ve iletişimde kul-

* Yard. Doç. Dr., G.Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı

1 Bk. Zuhal-Acar Baltas, *Bedenin Dili*, İstanbul 1992, s. 8.

landığı yöntemleri tanımaya ayrı bir katkı sağlayacaktır.

Biz bu çalışmamızda araştırmanın boyutlarını zorlamadan beden dilini *iletişimdeki rolü ve yeri* açısından ele alacak, *genel bir tasnifini* yapacağız. Daha sonra *beden dilini kullanması* ve kullandığı bu dilin *başkaları tarafından okunması* ciyetiyle Hz. Peygamber'i tetkike çalışacağız. Müteâkiben Hz. Peygamber'in beden dilinin ilgili disiplin açısından *genel bir tahlilini* yapacağız.

Tarihçe

Beşer türü için iletişim, yaşamın tabiiiliği açısından vazgeçilmezdir. İhtiyaçların bildirimi, taleplerin dile getirilmesi, duyguların paylaşımı hep iletişim sayesinde gerçekleşir. Bu süreçte sözlü iletişim yanında ona paralel olarak beden dili de önemli bir işlev icra eder. Ancak tarih açısından önceliğin hangisinde olduğu konusu tartışılmış, kimi bilim adamları beden dilinin daha eski olduğunu iddia etmişlerdir.² Gerçekten de beden dilinin eskiliği; tarihî ve insanî olguya, dolayısıyla mantığa daha uygun gözükmemektedir. Zira yeni doğan bir çocuğun annesiyle iletişimi de beden dili üzerinden gerçekleşmektedir. Yani konuşmaya henüz oldukça uzak bir bebeğin iletişimindeki bedensel rol, bu dilin sözlü iletişim karşısındaki hiyerarşisini belirlerken, aynı zamanda bizleri beden dili tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu düşüncesine götürmektedir.

Ne var ki, beden dili insanlık tarihi kadar eski oluşuna rağmen aynı oranda kadim çalışmalara konu teşkil etme şansını yakalayamamıştır. Her ne kadar yeteri derecede bilinmese de bu mevzu üzerinde ilk duran Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhız (255/869)'dır.³ O, "*el-Beyan ve't-tebyîn*" isimli eserinde beden ve sözün duygu ve fikirleri ortaya koymada müşterek iki unsur olduğunu belirterek, beden dilinin sözel dile yardımcı olduğunu, hatta düşünce ve duyguları anlatmada bazen ondan çok önde bir işlev icra ettiğini söyler.⁴ Bu anlamda bir edibin, İskender'in ölmüş bedenine bakarak, "*İskender dün bugünden daha iyi konuşuyordu (ama) o, bugün dünden daha iyi öğüt veriyor*"⁵ algılamasına yer verir. Ve yine aynı anlamda Ebu'l-Atâhiye'nin Hz. Ali'nin ölü bedeni karşısında söylediği şu mısraları eserine taşır:

2 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 11, 12.

3 Hakkında bilgi için bk. Ramazan Şeşen, "*Câhiz*", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 20-24.

4 Bk. Câhız, Ebû Osmân, *el-Beyân ve't-tebyîn*, tahk.: Hasen es-Sendûbî, I-II, Beyrut 1993, c. I, s. 85.

5 Bk. Câhız, *el-Beyân*, c. I, s. 85, 375; Necati Kara, "Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili", *Kur'ân ve Dil - Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu*, Van 2001, s. 431.

Ey Ali! Gözlerimden sel gibi boşalan yaşlarla ağladım ardından.
 Ne var ki, yetmedi ağlama getirmeye seni yurdundan.
 Sana gün gösterdikten sonra zamanının olumsuzlukları büktü belini..
 Böyledir işte zamanın yüceltmesi ve bel bükmesi.
 Toprağa gömülmen ve kabrinin toprağını ellerimle ovalamam yeter bana
 olarak üzüntü ve acı.

Sen sağlığında benim için bir öğüt kaynağıydın. Ancak bugün verdiğin
 öğüt, yaşamından daha çarpıcı..⁶

Bununla birlikte beden dili konusunda ortaya konmuş günümüz çalışmaları, “İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfade Edilmesi” isimli eseriyle Charles Darwin (ö.1882)’in öncülük ettiği fikri ön planda gözükmekte ve dolayısıyla söz konusu çalışma konuya dair ilk kaynak kabul edilmektedir.⁷ Pek tabii ki, böylesi bir bakış, beden diline yönelik en orjinal çalışmanın on dokuzuncu asra ait olduğu, bu tarihten önce kayda değer herhangi bir araştırmanın yapılmadığı anlamına gelmektedir.⁸ Bunun, müstakil eser çerçevesinde konuyu ele alma açısından doğru olduğu söylenebilir. Ancak konu üzerinde ilk araştırma⁹ - yukarıda da ifade edildiği gibi - Câhız’a aittir.¹⁰

Beden dili alanında Darwin’den yirminci asra kadar hemen kayda değer bir çalışma bilinmemektedir. Mezkur asrın ilk yarısına doğru konu tekrar bazı araştırmalara mevzu teşkil etmiştir. Bu araştırmacıların başında *Jestlerin Psikolojisi* adlı çalışmasıyla Wolf’u, *İnsan Yüzündeki Duygu* isimli çalışmasıyla Paul Ekman’ı zikredebiliriz.

Ülkemizde bu konu üzerinde daha sonraki çalışmalara kaynaklık edebilecek mesailer sarfedilmiştir. Bu isimlerin başında modern psikolojinin öncüle-

6 Bk. Câhız, *el-Beyân*, C. I, 375.

7 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 45.

8 Böylesi bir bakış beden diline ait araştırmaların on asır geriye atılması demektir. Zira Câhız (255/868) ile Darwin (1882) arasında yaklaşık bin yıl gibi uzunca bir zaman dilimi söz konusudur. Bk. Necati Kara, *Bir İletişim Aracı Olarak Kur’an’da Beden Dili*, İstanbul 2004, s. 202.

9 Câhız’ın bahse konu *el-Beyân ve’t-tebyîn* isimli eserinden başka yine konuya ilişkin olarak *Kitâbu’l-hayevân* namında diğer bir eserinden de burada kısaca bahsetmemiz yerinde olacaktır. Kendisinin “en önemli kitabı” diye takdim edilen söz konusu eserde müellif, hayvanlara ilişkin tecrübelerini (meselâ onların fiziki ve biyolojik özelliklerini, insanlara fayda ve zararlarını, hastalıklarını vb.) aktarmış, onların kendi aralarında anlaştıkları ve onlara ait mesajların insanlar tarafından algılanabileceği üzerinde durmuştur. Bk. Câhız, Ebû Osman, *Kitâbu’l-hayevân*, tahk.: Abdüsselâm M. Hârûn, I-VIII, Beyrut, ts., c. I, s. 32 vd.; Şeşen, “Câhız”, *DİA*, İstanbul 1993, c. VII, s. 22-23; Kara, *Kur’an’da Beden Dili*, ss. 200-201.

10 Bk. Kara, *Kur’an’da Beden Dili*, s. 202; a.mlf, “Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili”, *Kur’ân ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu*, Van 2001, s. 431.

rinden Mümtaz Turhan ve Psikolog Doğan Cüceloğlu'nu¹¹ söyleyebiliriz.¹²

Günümüze uzanan süreç içerisinde Zuhale ve Acar Baltaş, Allan Pease, Otto Schober, Ken Kooper, Samy Molcho da, konu üzerinde çalışması olan başlıca isimlerdir.¹³

1. İletişimde beden dilinin rolü ve yeri (İletişim-etkileşim ilişkisi)

Bireyin toplumda sahip olduğu yer, topluma kendisini ifade etmesiyle doğru orantılıdır. Bu sebeple toplumların kabulü, *genelde* sağlıklı iletişimi; reddi bu noktadaki eksikliği hatıra getirir. Zira sağlıklı iletişim, hedeflenen etkileşimin oluşması demektir.

Düşünmek ve düşünceyi sözle ifade etmek, insanın diğer canlılardan ayırtıcı özelliğini teşkil eder. Düşünceyi dile getirmede, takdir ve tenkitleri bildirmede, sevinç ve üzüntüleri anlatmada hep dil (sözlü anlatım) ön planda gözüktür. Oysa insanlar arasındaki iletişimde, beden dili diye tanımlanan bir başka iletişim aracının olduğu da bir vâkıadır. Hatta sözlü ifadenin ön planda gözükmesine rağmen, iletişimdeki ağırlığı ve etkileşim açısından sözlerin, beden dilinin gerisinde kaldığı bu dile ait mesajların algılanış keyfiyetinden de anlaşılmaktadır.¹⁴

İletişim sadece sözcüklerden ibaret değildir. Bilâkis söz oranının cılız kaldığı çok daha fazla unsurları içine alır. Bir iletişimde kelimelere düşen ağırlık ortalama % 10 iken, ses tonu % 30, beden dili % 60'lık bir oranı oluşturur. Ses tonu da beden dili içinde mütâlaa edildiğine göre iletişimde beden diline düşen rol % 90, buna karşılık kelimelerin oynadığı rol ise % 10 gibi küçük bir orandır.

11 Psikolog Cüceloğlu 1968 yılında yüz ifadelerindeki duygusal anlatımları araştırmıştır.

12 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 46.

13 Beden dili, teolojik alanda da ele alınmış, konu ilgili alanın bazı disiplinlerince muhtelif boyutlarda kendi açılarından tetkike tâbi tutulmuştur. Bu meyanda öncelikle Prof. Dr. Necati Kara'ya ait, "*Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili*", (*Kur'an ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, Van 2001) isimli tebliğ ve "*Kur'an'da Beden Dili*" (İstanbul 2004) ismi altında kitap boyutunda iki çalışmadan söz edebiliriz. Beden dili Hadis sahasında da makale boyutlu iki ayrı çalışmaya konu teşkil etmiştir. Bunlardan biri, "*Hız Peygamber ve Beden Dili*" ismiyle Doç. Dr. Bünyamin Erul'a, diğeri "*Hız Peygamber'in Beden Dili*" (İstanbul Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, sayı: 8) başlığıyla Yrd. Doç. Dr. Mustafa Karataş'a aittir. Son iki çalışmada konu *jest, mimik ve duruş* şeklinde genel başlıklar altında ele alınmıştır. Bu araştırmada ise, Hız Peygamber'in beden diline ait veriler, içerik ve görüntü olarak tetkike tâbi tutulmuş ve bunların ilgili disiplin açısından genel bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

14 Bk. Samy Molcho, *Beden Dili*, çev.: Tülin Batır, İstanbul 2000, s. 14.

dır.¹⁵

Beden dili *bir kavram olarak* toplumun tüm bireylerince tanınmasa ve iletişimdeki rolünün farkında olunmasa da istisnasız herkes tarafından kullanıldığı muhakkaktır. Aynı zamanda iletişimde kullanılan ilk dil olma özelliğine sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi sözlü iletişim öncesi, bu dilin insanlar arasındaki iletişimi sağlamada yegâne araç olduğu iddia edilir. İnsan için beden dili doğumundan henüz konuşmaya başlamadığı süreç itibarıyla, iletişimi sağlamada yine ilk dil olma özelliğini hâiz demektir.

Duyuma özürlü ve dil farkı *gibi* sebeplere bağlı olarak *sözlü iletişimin sağlanmadığı durumlarda* beden dilinin devreye girmesi, bu dilin sözel boyuttan bağımsız bir şekilde işlediğini gösteren diğer delillerdir.

İletişimde sözsüz dil diye de tabir edilen¹⁶ bu dile hükmetmek oldukça zordur. Bir diğer ifadeyle beden dilini mesaja kapamak veya herhangi bir şekilde çarpıtmak, oldukça zor bir olaydır. Zira beden diline kısmen müdahale edilebilse bile, vücudun beyne uzak yerlerinin kontrol altında tutulamayacağı, dolayısıyla buralardan verilen mesajların gerçek ruh halinin tespiti açısından önemli olduğu, konu uzmanlarının işaret ettiği bir noktadır.¹⁷ Bu bakımdan beden dilinin verdiği mesajlar, daha gerçekçi ve daha tabii bulunur. Hatta yüz yüze iletişimlerde, sözlerdeki samimiyetin bedenle test edildiği düşünülürse,¹⁸ bahis konusu dilin iletişimdeki gücü kendiliğinden ortaya çıkar. Esasen bedende ifadesini bulmayan sözlerin temkinle/ihtiyatla karşılanması,¹⁹ beden dilinin kelimeler karşısındaki üstünlüğünün bir başka ifadesi olmaktadır. Nitekim bu anlamda bedeninin sahiciliğini çarpıcı bir şekilde vurgulaması açısından konu uzmanlarına ait şu yargı burada zikredilmeye değer: İnsanlar ağızlarıyla yalan söyleyebilirler ama, bedenleriyle asla.²⁰

Yine bu cümleden olarak merhum sanatçı Barış Manço'nun söylediği şu şarkı, beden dilinin sözlü dil karşısındaki itibarını çarpıcı bir şekilde örneklendirmesi açısından kayda değerdir: O, sevgilinin bakışlarından okuduğu mesajı şöyle dillendirir:

15 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, ss. 7, 30.

16 Bk. Otto Schober, *Beden Dili*, çev.: Süeda Özbent, İstanbul 1994, ss. 28-29.

17 Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 38; Samy Molcho, *Beden Dili*, s. 14.

18 Sorgulamalarda ışık desteğiyle zanlının sorular karşısındaki bedensel tepkilerinin gözlemlenmesi bu konuya bir örnek olarak zikredilebilir.

19 Bazen yapılan beyanlarla, beden dilinin hiç uyuşmadığı bedeninin verdiği mesajlardan anlaşılabilir. Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 71 vd.

20 Bk. Doğan Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, İstanbul 1994, s. 46; Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 139.

Sanki biraz naz ediyorsun amma
 Senin bana gönlün var gibi gibi
 Yüzüme karşı, "Git", diyorsun amma
 Sanki gözlerin, "Kal", der gibi gibi²¹

Beden dili, verdiği mesaj açısından sözlü anlatımlarda anlatımı güçlendirici, ya da konuşanın konuya hâkimiyetini gösteren bir destek unsur olarak da algılanır. Bu anlamda sözlü mesaj esnasında sözsüz dilin devreye girmesi, jest ve mimikler, ses tonu ve bazı vurgulamalar konunun muhataplar zihninde daha belirginleşmesini sağlar. Aynı zamanda konuşmacı açısından aktif bir görüntü oluşturur.²²

2. Beden dilinin genel hatlarıyla tahlili

İletişim, sözlü ve sözsüz olmak üzere iki farklı boyuttan oluşur. Sözlü iletişim bizim tetkik konumuz dışıdır. Sözsüz iletişim ise, daha geniş anlamda beden dilini oluşturur ve üç kategoride mütalaa edilir:

1. *Sessiz olan*: Sadece görsel beden dilini kapsar. Buna **görsel** beden dili de denir. Zira buradaki mesajlar görülebilen beden hareketlerine yüklenmiştir.

2. *Sesli olan*: Dil ile yakından ilgili olgular sesli dili oluşturur. Konuşma esnasındaki vurgular ve konuşma araları, gülmek, iç çekmek gibi bağımsız ifadeler sesli beden dili türünün örnekleridir.

3. Kıyafet, ev, çalışma masası, mekanın tefrişi, giyim-kuşam, saç-sakal-bıyık, makyaj gibi dış görünüşe dair kişilerin görüntülerini tamamlayan tercihler de *nesnel* beden dili²³ olarak bu kategoride yer alır. Esasen bu tür dilin de sessiz dil içinde mütalaa edilebileceği söylenmektedir.²⁴

Sessiz beden dili jest ve mimiklerden teşekkül eder. *Jest*; baş, el, kol, ayak, bacak ve beden bir bütün olarak kullanımı demektir. Yüz kaslarının anlatım amaçlı kullanımı ise *mimikleri* oluşturur.²⁵

Jest ve mimiklerle gönderilen mesajlar, düşünce ve duyguların açığa çıkmasını sağlar. Yani kişilerin anlatmak isteyip de anlatamadıkları ya da gizle-

21 Bk. www.barismancomix.com

22 Bk. Schober, *Beden Dili*, ss. 63-65.

23 Nesnel beden dili, kişilerin; düşünce ve duygularını tespit, sosyal seviyelerinin anlaşılmasında önemli bir veri oluşturur. Olduğundan farklı görünmek iradesi de, daha çok bu tür beden diliyle gündeme gelir. Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, ss. 47-48.

24 Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 28.

25 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 36.

meye çalışıp da gizleyemedikleri duygular, çoğu zaman jest ve mimikler aracılığıyla anlaşılmış olur.

Jest ve mimikler de *esas* ve *ikincil* diye iki gruba ayrılır.²⁶ *Esas jestler*; yüzün, baş, el, kol, ayak, bacak ve bedenin bir konuya açıklık getirmek için yaptığı hareketler şeklinde tanımlanmış ve kendi içerisinde *anlatım jestleri*, *sosyal jestler* ve *mimikler* ve *mimik jestler* olarak üç ayrı gruba ayrılır.

Anlatım jestleri, temel duyguların ifade edilmesine yarayan ve özellikle yüz ifadeleriyle ortaya çıkan biyolojik kökenli jestlerdir. Bunlar bireye değil, türe özgü bir karakter arz ederler.

Sosyal jestler ve mimikler, görünmesi istenen ifadeyi yüze yerleştiren jestlerdir. Bunlar iç duyguyu yansıtmayan, bilakis gizleyen, gayri tabii işaretler olarak değerlendirilmelidir.

Mimik jestlerse, taklit amaçlı jestlerdir. Bir hareketi veya bir şeyi taklit ederler.²⁷

Yukarıda belirttiğimiz gibi dokunuş²⁸, duruş, oturuş, kalkış, yürüyüş gibi bedenin bir kısmına, daha çok da bütününe ilişkin hareket tarzları yine sessiz beden diline dahildirler. Zira bu hareketler ruh halini sergileyen görsel mesajlar taşır. Beden, özellikle duruşuyla da pek çok mesaj içerir.²⁹ Başkalarıyla ilişkilerde mesafe ayarı ve bedensel temas, bedenin duruşunu yansıtan verilerdir.

İnsanlar arası ilişkilerde fiziki mesafe her zaman sinyal kaynağı olmuştur.³⁰ Bu mesafe fiziki uzaklık açısından alanlara bölünmüş, bunun korunması ve aşılması beden dili olarak yoruma tâbi kılınmıştır.³¹

26 Bu ayırım, *irâdî* ve *tabii* diye de isimlendirilmiştir. Detay için bk. Kara, *Beden Dili*, s. 219.

27 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 36, 38-43.

28 Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, ss. 46-47.

29 Bedenin duruşu; bedenin herhangi bir tarafa meyletmesi ve yüzün bir cihete yönelmesi yanında, omuzların dik ya da çökük oluşu, ayakların açık ya da kapalı oluşu veya bacakların üst üste atılmış olması, ayırık ya da bitişik olması gibi durumları da kapsar. Bunların her biri birer mesaj olarak farklı anlamlar içerir. Dolayısıyla kişilerin birbirlerine yönelişleri, yani fiziki yakınlıkları, onların birbirlerine karşı taşıdıkları duyguyu anlatır. Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, ss. 40-41.

30 Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, ss. 36-40.

31 Bir araştırmaya göre 0-25 cm. arası mahrem alan, 25-100 cm. arası kişisel alan, 100-250 cm. arası sosyal alan, 250 cm.'den sonrası genel/ortak alan şeklinde değerlendirilmiştir. (Bk. Baltaş, Zuhâl-Acar, *Bedenin Dili*, s. 111). Alanlara ilişkin bu rakamlar farklı kültürlerle göre değişiklik arz edebilmektedirler. Mesela Amerikan kültürünün alan mesafeleri konusunda Cüceloğlu'nun, antropolog Edward T. Hall'den yaptığı alıntı bu farklılığı göstermektedir. Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, ss. 38-39. Konuya ilişkin daha farklı rakamlar için bk. Ercan Kaşıkçı, *Beden Dili*, İstanbul 2003, s. 148 .

İkincil jestler; partnere yönelik olmayıp, ihtiyaca dayalı tabîi olarak ortaya çıkan jestlerdir. Amaç bedeninin rahatlığı veya temizliğidir. Kişinin kaşınması, silinmesi, öksürmesi, hapşırması, yemesi-içmesi, bacak bacak üstüne atması³² bu tür jestlerdendir. Görüldüğü gibi burada hareket muhatap için değil, kendiliğinden gelişmektedir.

“Eğer ben yalnız olsaydım bu hareketi yapar mıydım?” sorusu, ikincil jestle esas jesti birbirinden ayırmada oldukça önemlidir. Şayet cevap, “Evet” ise, ortaya konan hareketin ikincil; “Hayır” ise, esas jest olduğuna hükmedilir.³³

3. Beden dilini kullanması ve kullandığı bu dilin başkaları tarafından okunması açısından Hz. Peygamber

a. Hz Peygamber’in beden dili

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bizim Hz. Peygamber’in beden diline ait yaptığımız değerlendirmeler gözleme dayalı olmayıp, sahâbe-i kiramın onun beden diline ilişkin naklettiği haberlere dayanmaktadır. Bu haberler de yerine göre doğrudan beden dilini ortaya koyan aktarımlar olabildiği gibi, satır aralarında gizlenen bilgilerden de ibaret bulunabilmektedir. Oysa beden dilinde esas olan duyum/semâ’ değil, gözlem/müşâhededir. Ancak bizim, onun beden dili adına tespit ettiğimiz veriler, hadis-i şeriflerle sınırlıdır. Esasen bu alanda bir başka seçeneğin olmadığı da âşikârdır.

İletişimde, sözel boyut yanında bedeninin de mesaj verme ve almada önemli bir işlev yürüttüğü; sözel boyut için aynı şeyi söylemek mümkün olmasa bile her insan, hatta hemen her canlı için geçerli olduğunu söylemek herhalde abartı olmaz. Bu noktada Hz. Peygamber’in gerek tebliğ ve gerekse özel boyutlu iletişiminde bu dile ait motiflere -sözel iletişime paralel olarak- yoğun bir şekilde rastlamaktayız.

Hz. Peygamber’in beden diline ait elde ettiğimiz verilerin, araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde bu bilim dalı doğrultusunda genel bir tasnifine yer verecek olmakla birlikte, söz konusu verileri *içerik* veya *görüntü* olarak kabaca tetkik edelim. Genelde duygu ağırlıklı bu *içerik* ve *görüntüleri*³⁴ *neşe ve üzüntü*,

32 Bacak bacak üstüne atmak; burada yer aldığı gibi bazen bir alışkanlık, bir rahatlama biçimi olarak ortaya çıkabilir. Ancak söz konusu hareket; yerine göre bir gerginlik ifadesi olabildiği gibi, ayak uçlarının durumuna göre bazen bir ihtilafın, bazen bir ilgi yönelişinin, bazen de bir umursamazlığın bedensel bir anlatımı olabilir. Detay için bk. Molcho, *Beden Dili*, s.125.

33 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 37.

34 Biz burada beden diline ilişkin içerikleri, *görüntü/tezâhür* itibarıyla; görüntüleri ise, *içerik* itibarıyla ele alacağız. Dolayısıyla yapacağımız ayrımların değerlendirilmesinde, bu hususun göz

memnuniyetsizlik, sevgi, öfke, korku, emir ve nehiy, onay ve red, nezaket, duyarlık, bakma, susma, önemseme, te'yid ve teşhis, yakın temas gibi alt başlıklara ayırabiliriz.

aa. Neşe ve üzüntü içerikli/anlamlı

Hiç şüphesiz neşe de üzüntü de birer duygu halidir. Her iki halin de bedensel olarak çeşitli anlatımları vardır. Şimdi bu iki duygunun gerek özel ve gerekse müşterek bazı işaretlerini tetkike çalışalım :

Gülümsemek/tebessüm, bedenî bir işaret olarak muhtelif anlamlar taşır. Öncelikle bir sevinç göstergesi ve genelde muhataba/partnere yönelik sosyal ilişkiyi sağlayan pozitif bir sinyal olarak değerlendirilir.³⁵ Bununla birlikte gülümseme bazen ciddiye almamanın ya da alaya almanın bir ifadesi³⁶, bazen maksadı/durumu farketmiş olmanın bir işareti, bazen de zoraki/yapmacık bir mimik³⁷ olarak ortaya çıkar. Bu tablo mutlak bir gülümsemenin tek başına değerlendirilemeyeceğini, bu mimiğin ancak sergilendiği ortamla alâkalı olduğunu göstermektedir.³⁸ Yoksa sırf gülümseme mimiğine bakarak verilen mesajı doğru şekilde teşhis etmek her zaman mümkün olmayabilir.

Mutluluk ve neşenin, tebessümün öncelikli arka planı olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Meselâ Resûlullah (s) uyukladığı bir sırada başını gülümseyerek kaldırmış, bu ani görüntü üzerine orada bulunanlar gülümseme sebebini sormuşlar. O (s), özetle, kendisine “Kevser” sûresinin indirildiğini, “Kevser”’in, Allah’ın kendisine cennette vereceği bir nehir olduğunu bildirmiş;³⁹ gülümseme sebebini böyle açıklamıştır. Yani sûrede yer alan, âhirette “Kevser”’in” sunulacağı haberi onu mutlu kılmıştır. Yüzündeki tebessüm de, bu mutluluğun bedene yansımasıdır.

Abdullah b. Zübeyr ile alâkalı şu rivayet tebessümün bir diğer içeriğini sergilemektedir. O, -aynı zamanda kendisine Abdullah ismini de vermiş olan Resûlullah’a (s), babası Zübeyr’in yönlendirmesiyle biat etmek üzere gelmiş, Resûlullah onu görünce gülümsemiştir.⁴⁰ Hz. Peygamber’in bu tebessümü,

önünde bulundurulması gerekmektedir.

35 Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 44.

36 Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 48

37 Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 50.

38 Meselâ selâmlaşma esnasındaki gülümseme muhataba karşı sergilenen pozitif duyguya (Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 44); tartışma anındaki gülümseme ise, karşı tarafın ithamlarını ciddiye almamaya işaret etmektedir. Bk. Schober, *Beden Dili*, s. 48.

39 Bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, I-V, İstanbul 1981, Salât 53.

40 Bk. Müslim, *Âdâb* 194.

beşeri ilişkiye açıklığı gösteren olumlu bir işaret olarak değerlendirilmelidir. Kendisinin geleni güler yüzle karşılamaya dair teşvikleri⁴¹, onun tebessümünü müşahhas hale getirmekte, farklı değerlendirmelere imkan tanımamaktadır.

Gülümseme/tebessüm görüntülü beden dilinin yukarıda sözü edilen diğer bazı türlerine yine Hz. Peygamber'in beden dilinde rastlamaktayız. Bir adam cuma günü hutbe esnasında gelerek, kuraklıktan yakınıp yağmur duası talebinde bulunmuş, duadan sonra bol yağmur yağması üzerine ertesi hafta aynı vakitte gelip bu sefer de yol açtığı zararı dile getirerek yağmurun kesilmesi için dua etmesini istemişti. Resûlullah (s), insan oğlunun çabuk usanmasına yani tabiatında var olan özelliğe tebessüm etmiş, eliyle işaret ederek, "Allah'ım! Etrafımıza (yağdır), üzerimize değil" diye duada bulunmuştu.⁴² Hz. Peygamber'in bu tebessümünün itiraf içerikli bir tebessüm olduğu anlaşılmaktadır. Rivayette de dikkat çekildiği gibi bahis mevzuu tebessüm, insan fitratındaki istikrarsızlığı, çabuk dönüşkenliği tasdik anlamı taşımaktadır.

Yüzündeki ifadesinden ve tavırlarından kendisinin aç olduğunu farkederek Hz. Peygamber'in, Ebû Hureyre'yi gördüğünde gülümsemesi⁴³, başta belirttiğimiz gibi maksadı/durumu anladığını farketme içerikli bir tebessümdür.⁴⁴ Rifâa el-Kurazî'nin kendisini boşadıktan sonra Abdurrahman ez-Zübeyr ile evlenen, ancak Hz. Peygamber'e gelerek yeni eşi Abdurrahman hakkında dert yanan kadına Resûlullah'ın (s) tebessümü yine maksadı anladığını farkettilen bir tebessüm olmaktadır.⁴⁵ Nitekim daha sonra onun bu tavrını, eski eşine dönme arzusu olarak açıklamıştır.⁴⁶

Tebük seferine mazeretsiz olarak katılmayıp, ordunun sefer dönüşünde Hz. Peygamber'in huzuruna gelip selâm veren Ka'b b. Mâlik'e Resûlullah'ın (s), -Ka'b'ın ifadesiyle- *kızgın/dargın bir kimsenin tebessümü ile gülümsemesi*⁴⁷, yine beden dilinin bir kullanımı olmaktadır. Öte yandan bu dilin, mezkur ifadeyle anlatılması, mesajın Ka'b tarafından maksadına uygun bir şekilde okunduğunu

41 Bk. Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-X, İstanbul 1981, Birr 36.

42 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul 1981, İstiskâ 6, *el-Edebu'l-müfred*, çev.: F. Yavuz, I-II, İstanbul 1979-81, c. I, s. 618 (hno: 612); Müslim, İstiskâ 2.

43 Bk. Buhârî, Rikâk 17.

44 Bk. Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, I-XV, Beyrut 1990, c. XIII, s. 532.

45 Konuya ilişkin bir başka örnek için bk. Buhârî, Rikâk 7; Müslim, Zühd 6; Ahmed Davudoğlu, *Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul 1980, c. XI, s. 430.

46 Bk. Buhârî, Edeb 68.

47 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, İstanbul 1982, c. III, s. 457, c. VI, s. 388; Buhârî, Megâzî 79; Müslim, Tevbe 53; Nesâî, *Sünen*, çev.: Heyet, I-VIII, İstanbul 1981, Mesâcid 38.

göstermektedir.⁴⁸

Yüz rengindeki değişim, içerisinde bulunan ruh halinin bir aynası olmaktadır. Normal bir görünümde iken yüzün birdenbire kızarması kızgınlık/öfke ve utanmanın, sararması korkmanın bedeni bir ifadesi olarak algılanır.

Pek tabii olarak yüzdeki değişim sadece olumsuz yönde gerçekleşmez. Herhangi bir sevindirici gelişme karşısında yüzün parıldaması, (gülmesi) pek alâ bir mutluluk belirtisidir. Böylesi durumlarda ifadeler her ne kadar bu hali bastırmaya çalışsa da yüze yansıyan bu değişim daha gerçekçidir.

Tebük Seferi'ne katılmaması sebebiyle kendisiyle (ve diğer katılmayanlarla) ilgili vahyin nihayet elli gün sonra inmesi ve affedildiklerini öğrenmesi üzerine derhal mescide giden Ka'b b. Mâlik, Resûlullah'a (s) selâm verdiğinde onun yüzünün sevinçten parıldadığını söylemiştir. Buna ilaveten Resûlullah'ın (s) sevindiğinde yüzünün parıldadığını ve ay parçasına benzediğini *-onun sevinç haline ilişkin genel bir müşahede olarak-* dikkat çekmeyi de ihmal etmemiştir.⁴⁹ Bir başka rivayette de aynı izlenime rastlamaktayız. Rivayete göre Resûlullah (s), Mudar Kabilesine mensup bir grubun fakirliğine şahit olmuş, Bilâl'e ezan okumasını emretmişti. Namazdan sonra bir hutbe îrâd ederek halktan anılan topluluk için yardım talebinde bulunmuş ve bu talep yoğun ilgi görmüştü. Bundan sonrasını ravi, "Yardım getirenler sıraya girmişlerdi. Sonunda yiyecek ve giyecekten iki yığın oluştuğunu gördüm. Baktım ki, Resûlullah'ın (s) yüzü gülüyor, sanki bir altın gibi parıldıyordu" diye anlatmıştır.⁵⁰

Ravinin beyanında da açık bir şekilde yer aldığı gibi Hz. Peygamber'in yüzünde gözlemlenen bu değişiklik, yardım talebine gösterilen yoğun ilgiden kaynaklanan sevincin yüze yansımalarıdır.⁵¹

Mikdâd b. el-Esved ile alâkalı şu hâdis de konunun bir diğer örneğini teşkil etmektedir. Rivayete göre o, Resûlullah (s)'in huzuruna gelerek,

- Ya Resûlallah! Biz (Muhammed ümmeti), kavminin Musa'ya, "*Haydi sen ve rabbın gidip düşmana karşı çarpışın*"⁵² demeleri gibi demeyiz. Lâkin biz; senin

48 Ka'b'ın seferden geri kalması, Resûlullah'ın (s) kendisine darılmasına sebep olmuş, bu darılgınlığı onun yüzüne (tebessümüne) yansımıştır. Nitekim rivayetin devamı, söz konusu darılgınlığı yoruma gerek bırakmayacak açıklıkta ortaya koymaktadır.

49 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. III, s. 457, c. VI, s. 388; *Buhârî*, Megâzî 79; *Müslim*, Tevbe 53; *Nesâî*, Mesâcid 38.

50 Bk. *Müslim*, Zekât 69; *Nesâî*, Zekât 64.

51 Benzeri rivayet için bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), tahk.: H. el-A'zamî, I-XI, Beyrut 1983, c. XI, s. 466 (hno:21025).

52 el-Mâide, 5/24.

sağında, solunda, önünde, arkanda düşmanla savaşırsınız, diye duygularını dile getirdi. Hadisi nakleden İbn Mes'ûd, bu bağlılık beyanı üzerine Resûlullah'ın (s) yüzündeki değişime şöyle dikkat çeker: Mikdad'ın bu sözü üzerine Resûlullah'ın yüzünün parıldadığını ve bu söze sevindiğini gördüm.⁵³

Yüzdeki olumsuz değişime gelince, bu bağlamda Hz. Peygamber'in beden dilini sergilemesi açısından şu rivayeti hatırlayabiliriz: Ganimet mallarını paylaşması esnasında, bir adam Hz. Peygamber'in yaptığı taksimi beğenmeyerek, Vallahi Muhammed bu paylaştırmada Allah'ın rızasını gözetmedi, diye eleştiride bulunmuştu. Hakkında yapılan eleştiriye muttali olduğunda Resûlullah'ın (s) hemen yüz rengi değişmiş; Musa'nın daha fazla eziyete maruz kaldığını ve onun bunları sabırla karşıladığını hatırlatmakla yetinmişti.⁵⁴ Hakkındaki eleştiriye öğrendiğinde Resûlullah'ın yüz renginin değişmesi, kendisinin bu eleştiri karşısında duyduğu üzüntünün beden dili türünden bir göstergesi olmaktadır.⁵⁵ Yine -yukarıda zikri geçen- Mudar Kabilesi'ne mensup bazı kimselerin giyimlerine yansımış fakirliklerine şahit olduğunda yüz renginde gözlemlenen değişim,⁵⁶ onun (s) üzüntüsünün bir diğer bedenî anlatımıdır.

Ağlamak ve gözün yaşarması, bazen sevincin bir tezahürü olsa da, çoğu zaman üzüntünün beden dili sinyallerinden bir başkasını teşkil eder. Rivayetler arasında Resûlullah'ın bu anlamdaki üzüntüsünü sergileyen pek çok veriye rastlamaktayız. O (s), hastalığı sırasında ziyaretine gittikleri Sa'd b. Ubâde'nin durumunu gördüğünde ağlamış,⁵⁷ yine bir sahâbînin câhiliyye döneminde kız çocuğunu diri diri toprağa gömmesine ilişkin hatırasını dinlediğinde göz yaşlarına engel olamamış, can çekişen oğlu İbrâhîm'in yanına girdiğinde gözlerinden yaşlar boşanmış,⁵⁸ ölmek üzere olan torunu kucığına verildiğinde gözleri dolmuştur.⁵⁹

53 Bk. *Buhârî*, Meğâzî 4.

54 Bk. *Buhârî*, Edeb 53; *Müslim*, Zekat 145.

55 Bu arada Hz. Musa'nın daha çok eziyete maruz kaldığını ve onun bunları sabırla karşıladığını hatırlatması, yapılanın yine bir eziyet olduğunun ve Hz. Musa gibi kendisinin de bu eziyet karşısında sabrı seçtiğinin bir işareti olmaktadır.

56 Bk. *Müslim*, Zekât 69; *Nesâî*, Zekât 64.

57 *Buhârî*, Cenâiz 44, Talak 24; *Müslim*, Cenâiz 12.

58 *Buhârî*, Cenâiz 43; *Müslim*, Fezâil 62; İbn Mâce, *Sünen*, çev.: H. Hatipoğlu, I-X, İstanbul 1982, Cenâiz 53.

59 *Buhârî*, Cenâiz 33; *Müslim*, Cenâiz 9, 11.

ab. Memnuniyetsizlik içerikli/anlamlı

Yüz renginin değişmesi, yüzünü çevirmesi, sorulana cevap vermemesi⁶⁰ ya da cevabı geciktirmesi, söyleneni tekrar etmesi, gözlerini dikip sert sert bakması, onun genelde memnuniyetsizliğinin beden dilindeki görüntüleridir. Hz. Âişe'nin odasına astığı resimli örtüyü gördüğünde yüz renginin değişmesi,⁶¹ parmağındaki altın yüzükle kendisine gelen adamdan yüz çevirmesi,⁶² Kureyş'in asılzâdelerini müslüman olmaya davet ettiği bir sırada gelerek kendisini bilgilendirmesini isteyen Abdullah İbn Ümmi Mektum'un bu tutumundan dolayı yüzünü ekşitip ondan yüz çevirmesi ve sorusuna cevap vermemesi,⁶³ bir bedevînin, kıyametin ne zaman kopacağı yönündeki sorusuna tepki vermeyerek sözüne devam etmesi ve ancak konuşmasını tamamladıktan sonra cevaplama,⁶⁴ yine sorulan bir başka soruyu ancak ikinci kez tekrar edildiğinde cevaplama⁶⁵, kapısını çalan bir sahâbi, kendisinin "Kim o?" sorusuna, "Ben", diye cevap verdiğinde, onun bu yetersiz cevabını⁶⁶ "Ben, Ben", şeklinde tekrar/taklid etmesi,⁶⁷ Abdullah b. Amr'ın üzerinde sarıya boyanmış iki kıyafet gördüğünde gözlerini dikip bakması⁶⁸ Resûlullah'ın (s) beden dilinden başlıca memnuniyetsizlik görüntüleridir.

60 Susmak, karşılık vermemek her zaman bir memnuniyetsizlik göstergesi sayılamaz. Bazen bir onayın ifadesi olabileceği gibi, bazen de bahis konusu düşünceyi paylaşmama anlamı taşıyabilir.

61 Bk. *Buhârî*, Libâs 91; *Müslim*, Libâs 91, 92.

62 Bk. *Buhârî*, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 388 (hno: 1021).

63 *Kastallî*, *İrşâd*, c. XI, s. 222.

64 Bk. *Buhârî*, İlim 2, Rikâk 35.

65 Bk. *Müslim*, İmâre 49, 50; *Tirmizî*, Fiten 30.

66 Hz. Peygamber'in söz konusu eleştirisi, verilen cevaptan hoşnut kalmaması sebebine bağlıdır. Nitekim hadisi nakleden ravi, Hz. Peygamber'in, "Ben, ben" şeklindeki karşılığını zikrettikten sonra, "[Resûlullah (s)] sanki <Ben> karşılığından hoşnut olmadı" yorumuyla algılama biçimini de ilave etmiştir.

67 Bk. *Buhârî*, İsti'zân 17; *Müslim*, Âdâb 38; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, I-II, İstanbul 1981, Edeb 127; *Tirmizî*, İsti'zân 18.

68 Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), c. XI, s. 79 (hno: 19974); *Müslim*, Libâs 27. *Müslim*'deki rivayette Hz. Peygamber'in gözlerini dikip baktığına dair ifade yer almamaktadır. Ayrıca her iki rivayette de Resûlullah (s) bahis konusu elbiselerin inançsız kimselerin giysileri olduğuna işaret ederek kullanımını yasaklamış, böylece bakışlarındaki maksadı somutlaştırmıştır.

ac. Öfke içerikli/anlamlı

Öfke, diğer bazı motiflerine nispetle beden dilinin en belirgin tezahürlerinden-
dir. Sevinci gizlemek mümkün olsa bile, öfkeyi farketmemek oldukça güçtür.
Resûlullah (s) bir defasında yoğun şekilde hoşlanmadığı sorulara muhatap bı-
rakılmış, buna son derece öfkelenerek, “Haydi dilediğinizi sorun” diye adeta
onlara meydan okumuştur. Bunun üzerine yine sormaya devam edilmiş; Hz.
Ömer, Resûl’ün yüzündeki öfkeyi⁶⁹ farketdiğinde orada bulunanlar adına özür
dilemişti.⁷⁰ Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Kur’an-ı Kerimdeki bir âyet hakkında
münakaşaya tutuşan iki kişinin seslerini duyup öfkelenerek⁷¹ dışarı çıkması,⁷²
hırsızlık yapmış bir kadının affı için kendi nezdinde aracılık girişiminde bulu-
nulduğunda yüz renginin değişmesi,⁷³ yitik develer hakkındaki uygulamanın
mahiyeti sorulduğunda son derece öfkelenip yanaklarının/yüzünün /alınının
kızarması,⁷⁴ gözlerinin kızarması,⁷⁵ bir şahsın, “İmamın bize namazı uzatması
sebebiyle neredeyse namazı terk edecektim”, şikayeti üzerine halkın bu ve ben-
zeri şekilde dinden soğutulmasına⁷⁶ karşı sergilediği tepki;⁷⁷ onun (s) öfkesinin
beden diline yansımalarını anlatan rivayetlerdendir.⁷⁸

69 Kastallânî, yüzündeki öfkeden kasıt, yüzündeki öfke belirtileri diye beden diline işaret eder.
(Bk. Kastallânî, *İrşâd*, c. I, s. 335, c. XV, s. 286).

70 Bk. *Buhârî*, İlim 28, İ’tisâm 3; *Müslim*, Fezâil 138.

71 Rivayeti nakleden ve aynı zamanda olaya şahit olan İbn Ömer, Resûlullah’ın yanlarına çıktık-
tında öfkesinin yüzünden okunduğuna dikkat çeker.

72 Bk. *Müslim*, İlim 2.

73 Bk. *Buhârî*, Meğâzî 54; *Müslim*, Hudûd 9. Hadis Buhârî ve Müslim’in diğer pek çok yerinde
geçmesine rağmen, buralarda Resûlullah’ın (s) yüz renginin değişmesine dair ifadenin yer
almaması (Bk. *Buhârî*, Enbiyâ 54, Hudûd 11, 12; *Müslim*, Hudûd 8) sebebiyle onları konuya
kaynak olarak gösteremedik.

74 Bk. *Buhârî*, İlim 28 (hno: 91), Lukata 9; *Müslim*, Lukata 2, 6, 4. (4 numaralı rivayette Hz. Pey-
gamber’in öfkeden yüzü ve alınının kızardığı belirtilmekte).

75 Mâlik b. Enes, *Muvatta*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, I-II, Beyrut 1985, Sadaka 14.

76 Hz. Peygamber, konuya ilişkin olarak yaptığı uyarıda cemaatı zorlayacak derecede namazın
uzatılmasını nefret olarak nitelemiştir.

77 Bk. *Buhârî*, İlim 28, Ezan 61, 63, Edeb 75, Ahkâm 13; *Müslim*, Salât 182. Bu rivayette Hz. Pey-
gamber’in sergilediği beden dilinin keyfiyetiyle alâkalı bir açıklık olmamakla birlikte, ravi
ifadesinde, “Hiçbir vazında ben Peygamber’i bugünkü kadar hiddetli görmemiştim”, demek-
tedir. Anlaşılan o ki, ravi bu değerlendirmesini Hz. Peygamber’in mezkur uyarısından daha
ziyade sergilediği beden dilinden etkilenecek yapmıştır. Ravinin ifadesinde “görmek” fiilini
kullanması da bunun bir delilidir. Kaldı ki, uyarı mahiyetinde söyledikleri de, beden dilinin,
bir diğer ifadeyle ruh halinin sözlere yansımalarıdır.

78 Hz. Peygamber bir ifadesinde şah damarının şişmesini, gözlerin kızarmasını öfke-
nin/kızgınlığın beden dili olarak saymıştır. Bk. Ma’mer b. Râşid, *Câmi*’ (Abdürrezzâk,

ad. Sevgi, şefkat ve merhamet içerikli/anlamlı

Resûlullah'ın (s) sevgisi de onun beden dilinde bir diğer motifi oluşturur. Özellikle çocuklara yönelik sevgi tezahürleri hadisler arasında dikkat çekici boyutadadır. Çocuklara kollarını açması, kucaklaması, öpmesi, kucağına veya omuzuna alması, başlarını okşaması, onlara daha bir güleç yaklaşması, hatta onları yakalaması, ibadet esnasında dahi onlara yakın durması, onlar için dua etmesi sevgi içerikli beden dilinin başlıca görüntüleridir.

Kız kardeşi Rukıyye'nin (Zeyneb) vefatında kabrin başında ağlayan kızı Fâtıma'nın göz yaşlarını silmesi,⁷⁹ torunu Hüseyin'i yolda oynarken gördüğünde topluluktan öne çıkarak kollarını açması ve gülerek Hüseyin'in peşinden koşması ve yakalayıp kucaklaması,⁸⁰ onları dizlerine oturtup bağrına basması ve dua etmesi,⁸¹ kızına uğrayıp yine torunu Hasan'ı kasederek, "Küçük orada mı?, Küçük orada mı? diye sorması, geldiğinde kucaklayıp öpmesi ve onun için dua etmesi,⁸² namaz esnasında torunu Ümâme'yi omuzunda taşıması⁸³ (tutması),⁸⁴ annesinin kendisine getirdiği bir çocuk sahâbînin başını okşaması ve rızık duasında bulunması,⁸⁵ bir diğerine "Yusuf" ismini koyarak kucağına oturtması ve başını okşaması⁸⁶ çocukların seviyesine inip (muâlata) onlarla şakalaşması⁸⁷ bu hususta yer verebileceğimiz rivayetlerden sadece birkaçıdır.

Mezkur rivayetlerin çocuklara ilişkin olması, sevginin daha doğrusu sevgi içerikli beden dilinin sadece çocuklarla sınırlı olduğu düşüncesini hatıra getirmemelidir. Beden dili olarak çocuklar için sözünü ettiğimiz görüntülerle tam

Musannefi, c. XI, s. 188 (hno: 20289).

79 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 237, 335.

80 Bk. *Buhârî, el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 378 (hno: 364); *İbn Mâce*, Mukaddime 144.

81 *Buhârî*, Edeb 22.

82 Bk. *Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh*, Buyû 49, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 516 (hno: 1152), s. 545 (hno: 1183); *Müslim*, F. Sahâbe 57.

83 Bk. *Muvatta*, Kasru's-salât 81; *Buhârî*, Salât 106, Edeb 18; *Müslim*, Mesâcid 41, 42, 43.

84 Hz. Peygamber'in bu tavrı, bazı şarihler tarafından sevgi ve şefkat içerikli bir beden dili olarak değerlendirilmiştir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, tahk.: M.el-Hatîb-M.F. Abdülbâkî-K.el-Hatîb, I-XIII, Kahire 1988, c. I, s. 705; Kastallânî, *İrşâd*, c. XIII, s. 33). Esasen bu yorum söz konusu rivayetin Buhârî tarafından kitabının Edeb bölümünde, "*Bâbu rahmeti'l-veled ve takbîlihî ve muânekatih*" başlığı altında verilmesinden de anlaşılmaktadır.

85 Bk. *Buhârî, el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 634, (hno: 632). Sözü edilen çocuk sahâbînin adı, Amr b. Harîs'dir.

86 Bk. *Buhârî, el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 382 (hno: 367). [Bu sahâbînin tam ismi, Yusuf b. Abdillâh b. Selâm'dır].

87 Bk. *Buhârî*, Edeb 81.

olarak örtüşmese de, yine aynı içerikte halka/yetişkinlere yönelik pek çok motiftten bahsedebiliriz. Ancak konuyu uzatmamak düşüncesiyle bir- iki misalle yetineceğiz. Vefatından epeyce sene geçmesine rağmen Hz. Âişe'yi kışkandıracak derecede Hz. Hatice'den bahsetmesi ve bir koyun kestiğinde onun dostlarına göndermeyi ihmal etmemesi,⁸⁸ Hz. Âişe'nin odasında bulunduğu bir vakitte kapıyı çalan Zeyd b. Hârise'ye müsait bir durumda olmadığı halde elbisesini sürüyerek gidip kapıyı açması ve onu kucaklayıp öpmesi⁸⁹ konunun iki belirgin örneğini oluşturur.

ae. Korku ve endişe içerikli/anlamlı

Beden dili içerisinde korku ve dehşet anlamlı görüntülere de rastlamaktayız. Hz. Peygamber'in cehennem'den söz ederek Allah'a sığınması, ondan yüzünü çevirmesi;⁹⁰ rüzgar sert estiğinde dua okuması, gökyüzü bulutlandığında yüz renginin değişmesi⁹¹, onun korku ve endişesinin bazı tezahürleridir. Nitekim kuvvetli rüzgar estiğinde ve hava (koyu bir şekilde) bulutlandığında endişesinin yüzünden anlaşıldığına eşi Hz. Âişe dikkat çekmiştir.⁹² Keza Hz. Peygamber'in yüzü kızarmış bir vaziyette⁹³ "Lâ ilâhe illallah! Yaklaşan şerden dolayı vay arabin haline! Bugün Ye'cuc Me'cuc'un seddinde şu kadar delik açıldı",⁹⁴ diyerek uykudan uyanması, onun endişesinin⁹⁵ bir diğer bedensel (ve aynı zamanda sözel) örneğini teşkil etmektedir.

af. Emir ve nehiy içerikli/anlamlı

Resûlullah'ın vefat ettiği pazartesi günü Hz. Ebubekir cemaate *sabah namazını* kaldırmakta iken, Resûlullah Hz. Âişe'nin odasından görünmüş, muntazam saflar halinde olan ashab-ı kirama bakarak tebessüm edip gülmüştü. Bu geliş-

88 Bk. *Buhârî*, Edeb 23.

89 Bk. *Tirmizî*, İsti'zân 32.

90 Bk. *Buhârî*, Edeb 34.

91 Bk. *Müslim*, İstiskâ 15.

92 Bk. *Müslim*, İstiskâ 14.

93 Hz. Peygamber'in yüzünün kızarması, duyduğu korkunun bir belirtisi olarak değerlendirilmiştir. Bk. İbn Hacer, *Fethulbârî*, c. XIII, s. 115.

94 Bk. *Buhârî*, Fiten 4.

95 Nitekim mezkur rivayetin bir versiyonunda Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş'ın yanına korkarak/Fezian girip aynı uyarıda bulunduğu (Bk. *Buhârî*, Fiten 28) bilgisi yer almakta, bir diğer versiyonunda ise ifade, "yüzü kızarmış vaziyette, korkarak" diye yüz kızarıklığının sebebi açıklanmış biçimde (Bk. *Müslim*, Fiten 2) gelmiştir.

me üzerine Hz. Ebû Bekir, Resûl'ün namaza iştirak etmek istediğini düşünerek geri geri çekilmiş; Resûlullah (s) ise, namazı tamamlayın diye eliyle işaret etmişti.⁹⁶ İşte burada geçen, “(Namazı) tamamlayın” anlamındaki el işareti bir emir ihtiva etmektedir. Yine Hz. Peygamber imâmetine yetişemediği bir namaza gecikmiş olarak gelip birinci safa geçmiş, bu durumu cemaat ellerini birbirine vurarak (tasfik/tasfih) imâmette bulunan Ebu Bekir'e hissettirmişlerdi. Ebu Bekir bu uyarı üzerine yan tarafa yönelmiş, ancak ön safta bulunan Resûlullah (s), yerinde kalması (yani imâmete devam etmesi) için eliyle işaret etmişti.⁹⁷ Hz. Peygamber'in buradaki işareti, keza emir içerikli bir beden dilidir. Yani o, “İmâmete devam et” emrini bedeniyle vermiş olmaktadır.

Bu son misâlin bir diğer versiyonunu Resûlullah'ın nehiy içerikli beden dili için de kullanabiliriz. Rivayete göre Ebû Bekir Resûlullah'ın hastalığının devam ettiği günlerden birinde bir öğle namazı kıldırırken Resûlullah iki kişinin desteğiyle namaza katılmak üzere gözükmüştü. Durumu farkettiğinde geri çekilmeye yönelen Ebû Bekir'e Resûlullah, geri çekilmemesi için işaretle bulunmuştu.⁹⁸ Pek tabî ki, geri çekilmekten alıkoyan bahis konusu işaret, bu anlamdaki nehyin bedenî bir anlatımı olmaktadır. Keza hastalığı esnasında ağzına ilaç akıtılırken, “Bana ilaç akıtmayın” diye işaretle bulunması,⁹⁹ mevzuun bir diğer örneğidir.

ag. Onay ve red içerikli/anlamlı

Hz. Peygamber'in bazı onay ve redleri de onun beden dilinin kullanım alanını teşkil eder.¹⁰⁰ Vedâ Haccı esnasında kendisine gelip şeytan taşlamadan evvel kurban kestiğini söyleyerek durumunu soran şahsa, eliyle işaret ederek fiilinin doğru olduğunu beyan etmesi ve ilaveten “Bir şey olmaz” demesi; yine kurbanını kesmeden evvel tıraş olduğunu belirterek durumuyla alâkalı cevap bekleyen bir diğer şahsa eliyle, “Tamam, bir şey olmaz” işareti yapması Resûl'ün onay içerikli beden dili görüntüleridir.¹⁰¹

Bevlederken kendisine selâm veren bir şahsın selâmını almamasını,¹⁰² aynı

96 Bk. *Buhârî*, el- Amel fi's-salât 6.

97 Bk. *Buhârî*, el-Amel fi's-salât 3.

98 Bk. *Müslim*, Salât 90.

99 Bk. *Müslim*, Selâm 85.

100 Buhârî, “Men ecâbe'l-fütyâ bi işâreti'l-yedi ve'r-re's” ismiyle bir bâb başlığı açarak (Bk. *Buhârî*, İlim 24), Resûlullah'ın bu konudaki beden diline dikkat çekmiştir.

101 Bk. *Buhârî*, İlim 24.

102 Bk. *Tirmizî*, İsti'zân 27.

şekilde namaz kılarken kendisine selâm veren bir kimsenin selâmına mukâbelede bulunmamasını,¹⁰³ onun bedensel reddine misal olarak zikredebiliriz.

ah. Duyarlık ve nezaket içerikli/anlamalı

Duyarlık ve nezaket de, Hz. Peygamber’de izlediğimiz beden dilinin bir diğer çizgisidir. Onun namazda iken duyduğu çocuk ağlaması sebebiyle annesine sıkıntı vermemek için namazı kısa kesmesi,¹⁰⁴ gece geldiğinde uyuyan uyan-dırmayacak, uyanık olanların da duyabileceği bir ses tonuyla selâm vermesi;¹⁰⁵ el sıkışma anında karşıdaki şahıs elini çekmeden elini çekmemesi ve o kişi yüzünü döndürmeden yüzünü çevirmemesi, beraber oturduğu kişinin önüne dizlerini uzatmaması,¹⁰⁶ kendisine bir şey söylemek için kulağına eğilen kimse başını ayırıp doğrulmadıkça başını ondan ayırmaması¹⁰⁷ konuya ilişkin çok sayıdaki bedensel görüntüden sadece birkaçıdır.

ai. Bakma görüntülü/tezâhür

Bakmak da kendi içerisinde muhtelif mesajlar barındıran en kapsamlı fiillerden biridir. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in bakış içeriklerine dair bizim tespit edebildiklerimiz; *öfke hoşnutsuzluk, bilgisizlik, süzmek, yardım talep etme* içerikli fiillerdir. Detaylı bir araştırma daha farklı içerikteki bakışların sayısını mutlaka arttıracaktır. Ayrıca hakkında tavrını ortaya koyması sebebiyle *hıyânet* içerikli bakış türüne de burada değineceğiz.

Osman b. Maz’ûn’un vefatının ardından hanımının, “*Ey Osman b. Maz’ûn! Cennet sana âfiyet, şeker olsun*” şeklinde temennide bulunması üzerine, Hz. Peygamber’in, kendisine öfkeli bir şekilde bakması ve bir peygamber olduğu halde Allah’ın kendisine bile ne tür muamele edeceğini bilmediğini söylemesi¹⁰⁸ bu nevi bakışa örnektir.

Abdullah b. Amr’ın üzerinde sarıya boyanmış iki kıyafet gördüğünde gözlerini dikip bakması¹⁰⁹ ise, memnuniyetsizlik içerikli bakışı teşkil eder.

Peygamber (s)’in Cî’râne’de bulunduğu sırada bir adamın gelerek, “*Kokuya*

103 Bk. *Müslim*, Mesâcid 38.

104 Bk. *Buhârî*, Ezân 65; *Müslim*, Salât 192; *Ebü Dâvûd*, Salât 122.

105 Bk. *Müslim*, Eşribe 174; *Tirmizî*, İsti’zân 26.

106 Bk. *Tirmizî*, Kıyâme 47.

107 Bk. *Ebü Dâvûd*, Edeb 5.

108 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 237, 335.

109 Bk. Ma’mer b. Râşid, *Câmi’* (Abdürrezzâk, *Musannef*), c. XI, s. 79 (hno: 19974).

bulandıktan sonra bir cübbe içerisinde umreye niyet eden kişi hakkında ne buyurursun?” diye soran kimseye hiç cevap vermeden bir müddet bakması da, bilgisizlik (soruya hazır olmama) sebepli bir bakıştır. Nitekim Resûlullah’ın (s) hemen vahy geldikten sonra ilgili kişiyi çağırarak sorusunu cevaplaması¹¹⁰, bakışındaki sebebi ortaya koymaktadır.

Yardım talep etmek de, Nebî (s)’in bakış içeriklerinden bir diğerini teşkil eder. Cibrîl (a.s.)’ın Hz. Peygamber’e gelip de, Rabbin senin, *kul peygamber ya da kıral peygamber* olman konusunda seçimi sana bıraktı. (Hangisini seçersin?) diye sorduğunda Hz. Peygamber’in bakışlarıyla Cibrîl’den yardım istemesi bu tür bakışın bir örneğini teşkil eder. Nitekim rivayetin devamından öğrendiğimize göre, Cibrîl (a.s.), Hz. Peygamber’in bu bakışlarındaki mesajı okumuş ve kendisine, *kul peygamber olmayı tercih etmesi yönünde işarette bulunmuştur*.¹¹¹

Diğer yandan Hz. Peygamber’in kendisine evlilik teklif eden kadını tepeden tırnağa süzmesini,¹¹² inceleme içerikli farklı bir bakış olarak burada zikredebiliriz.

Vahy kâtibi iken irtidât eden ve Mekke’nin Fethi esnasında öldürülmesine izin verilen Abdullah b. Sa’d b. Ebî Serh, süt kardeşi Hz. Osman ile birlikte Hz. Peygamber’in huzuruna tevbe edip bey’at etmek üzere gelmişti. Ancak Hz. Peygamber, Abdullah’ın tavrı karşısında başını kaldırıp, ellerini üç kez geri çekmiş, nihayet üçüncü yönelişin ardından kabul etmişti. Daha sonra ashâb-ı kirama dönerek, öldürülmesi için ağırdan aldığını ima ettiğinde içlerinden biri, “Keşke bir göz işareti yapsaydınız”, diye hayıflanmış, o zaman Resûlullah (s), “Bir peygambere, gözlerin (işaret anlamlı) hâin bakışı yakışmaz” diye karşılık vermişti.¹¹³

Söz konusu hâdise, bahsi geçen bakış türünden Hz. Peygamber’e ait bir malzeme içermemekle birlikte, kendisinin bu tür bakışa dair tavrını net bir şekilde yansıtmaktadır.¹¹⁴

aj. Susma görüntülü/tezâhür

Çok yönlü karmaşık bir beden dili olarak Hz. Peygamber’in susması da¹¹⁵ üze-

110 Bk. *Müslim*, Hac 8.

111 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. III, s. 184 (hno: 5247).

112 Bk. *Buhârî*, Nikâh 15, 36; *Müslim*, Nikâh 76.

113 Bk. *Ebû Dâvûd*, Cihâd 127, Hudûd 1; *Nesâî*, Tahrîm 14.

114 Biz de bu açıdan konuya kısaca değinmeyi uygun gördük.

115 Kâdî İyâz, Hz. Peygamber’in susmasını; yumuşaklık, uyarı, takdir ve tefekkür olmak üzere

rinde durmayı gerektiren önemli bir veridir. Sergilenen fiil aynı olmakla birlikte, birbirinden farklı pek çok mesaj içerebilmektedir.¹¹⁶ Ancak bahis konusu mesajlara yüklenen anlamların tespiti, bu dilin sergilendiği ortamla yakından alâkalıdır. Bu açıdan ortamından soyutlanarak yapılan okumaların, ilgili fiile yüklenen mesajların okunmasında bir takım yanlışlara yol açacağı muhakkaktır.

Susmak *onayın* genel bir beden dili gözükmekle birlikte,¹¹⁷ bazen *reddin*, bazen *kırgınlığın* bir ifadesi, hatta bazen de bir *olumsuzluğun* habercisi olabilir. Keza *bilgisizlik* de susmaya yüklenen mesajlar arasında yer alır. Şimdi Hz. Peygamber'in susmasını zikredilen mesajlar açısından tetkik edelim.

Hastalığı esnasında kendisini ziyarete gelen Resûlullah'a (s) malını paylaş-tırmak istediğini, yarısını vasiyet edip edemeyeceğini soran Sa'd b. Ebî Vakkâs'a, Resûlullah, "Hayır" karşılığını vermiş, bu sefer üçte biri için ne buyurursun ? diye sorusunu değiştirmesi karşısında sadece susmakla yetinmişti. Burada Hz. Peygamber'in susması, üçte birlik oranı *onaylaması* şeklinde değerlendirilmiştir.¹¹⁸ Nitekim bu rivayet, vasiyette üçte birlik oranın bir ölçü olarak algılanmasının delillerinden birisidir. Yine Hz. Peygamber, parmağında altın yüzük olan bir adamı gördüğünde ondan yüz çevirmiş, bunun üzerine adam gidip demir yüzük takınmış ancak bu kez daha fazla bir tepkiyle karşılaşmış, söz konusu şahıs üçüncü kez dönüp bu yüzüğü de çıkararak gümüş bir yüzük takınmıştı. Hz. Peygamber ilgili şahsın parmağındaki gümüş yüzüğü gördüğünde bir şey dememişti.¹¹⁹ Pek tabii ki, Resûlullah'ın buradaki sükutu gümüş yüzük kullanımına bir onay anlamı taşımaktadır.¹²⁰

Tebük gazvesine katılmayan Ka'b b. Mâlik'le alâkalı bir konuşma geçtiğinde, onu iyi birisi olarak tanıdığını söyleyen (bir anlamda tezkiye eden) Muâz b.

dört farklı içerikte değerlendirir. Bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi ta'rifî hukûkî'l-Mustafâ*, I-II, İstanbul 1295, c. I, s. 108.

116 Bir özre/sebe bağlı susmaları usulcüler on ayrı grubda değerlendirmişlerdir. (Bk. Aşkar, M. Süleyman, *Ef'âlu'r-Resûl*, I-II, Beyrut 1988, c. II, ss. 76-78).

117 Hz. Peygamber'in herhangi bir olay karşısında susması, onay anlamında bir tepki sayılarak "takrir" şeklinde isimlendirilmiş ve bu kavli sünnete eş değer addedilmiştir. Bk. el-Âmidî, *el-İhkâm*, tahk.: Şeyh İ. el-Âcûr, c. I, s. 145; Ayrıca bk. Aşkar, *Ef'âlu'r-Resûl*, c. II, ss. 129-130.

118 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 32 (hno: 24); Müslim, F. Sahâbe 43.

119 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 388 (hno: 1021).

120 Hz. Peygamber henüz evlenmemiş bekar bir kızın nikah teklifi esnasındaki susmasını, "onay" olarak değerlendirmiştir. (Bk. Buhârî, Nikâh 41, Hıyel 11, İkrâh 3; Müslim, Nikâh 64, 67). Bu bağlamda söz konusu rivayeti mevzuun bir diğer örneği olarak hatırlayabiliriz.

Cebel'e Resûlullah'ın hiçbir karşılık vermeyip susması,¹²¹ Ka'b'a *kırgınlığının* bedensel bir ifadesi olsa gerektir. Nitekim sefer dönüşü yanına vardığında Resûlullah'ın ona dargın dargın gülümsemesi ve bu hâdisenin devamı söz konusu suskunluğun nedenini belirgin hale getirmektedir.

Yahudilerin kendisine ruhtan sorduklarında cevap vermeyip susması,¹²² hastalığı esnasında kendisini ziyarete gelen Resûlullah'a (s) malını nasıl taksim edeceğini soran Câbir b. Abdillâh'a kendisine miras ile ilgili vahiy gelinceye kadar hiçbir cevap vermeyip sükut etmesi,¹²³ onun *bilgisizlik* sebepli sükutunu örneklendirir.

Susmanın bazen red anlamı taşıdığını yukarıda ifade etmiştik. Haccın farziyetiyle alâkalı âyet¹²⁴ indiğinde Hz. Peygamber'e, "Her yıl mı?" diye sorulmuş, o, böylesi bir suale susarak tepki vermişti. Resûlullah'ın buradaki susması red içerikli bir susmayı yansıtmaktadır. Nitekim mezkur سوالin yinelenmesi karşısında Hz. Peygamber'in verdiği cevap kendisinin bu سوالı nasıl algıladığını ve dolayısıyla susmasının ne tür bir mesaj içerdiğini göstermektedir.¹²⁵

Olumsuzluk/rahatsızlık habercisi anlamındaki susmaya da, *Mâiz el-Eslemî'nin kendi kendini ihbar etmesine* yönelik yapılan eleştiriyi örnek olarak hatırlayabiliriz. Mâiz'in işlediği günaha dair kendi kendini ele vermesini eleştiren iki kişiyi Allah Resûlü (s) duymuş, ancak hiçbir müdahalede bulunmamış, susmuştu. Onun bu susmasının, duyduklarını onaylamaya değil, bilakis müdahale için uygun bir ortamı kollamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir müddet geçip de uygun bir ortam oluştuğunda Resûlullah'ın, kendilerini şaşırtacak düzeyde Mâiz el-Eslemî hakkındaki konuşmalarının çirkinliğini onlara bildirmesi¹²⁶ suskunluğunun türünü ortaya koymaktadır.

ak. Önemseme/İhtimâm içerikli/anamlı

Hz. Peygamber'in beden dili motifleri arasında dikkat çeken bir motif de *önemseme* içerikli görüntülerdir. Normal bir vaziyette iken konumunda gözlemlenen bir değişiklik, tekrar/vurgu, iltifata yönelik bir hareket ya da sergilediği bir has-

121 Bk. *Buhârî*, Megâzî 79; *Müslim*, Tevbe 53.

122 Bk. *Buhârî*, İ'tisâm 4.

123 Bk. *Buhârî*, İ'tisâm 8.

124 Bk. Âl-i İmrân, 3/97. ["... Yoluna gücü yetenlerin Ka'be'yi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."].

125 Bk. *İbn Mâce*, Menâsik 2 (hno: 2884).

126 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. VII, s. 322 (hno: 13340).

sasiyet onun önemseme içerikli beden dilinden başlıca görüntülerdir. Kendisinin dayanmış vaziyette büyük günahları sayarken, yalan yere şahitlik madde-sine geldiğinde bunu oturumuna gelip öyle zikretmesi ve üzerine bastıra bastıra tekrarlaması,¹²⁷ yalan yere şahitlik etmenin vebal ve vahâmetini vurgulamaktadır. Keza Hz. Peygamber'in İbn Ümmi Mektûm,¹²⁸ Vâil b. Hucr,¹²⁹ Süt kız kardeşi Şeymâ¹³⁰ gibi bazı kimselere¹³¹ ridâsını sermesi, onlara atfettiği değer ve önemin bir tür bedensel anlatımı olmaktadır. Yine kendisinin süratli bir şekilde gelip, Kadir gecesini haber vermek üzere süratle çıktığını, ancak bir şekilde unuttuğunu belirterek, onun ramazanın son on günü içerisinde aranmasını tenbihlemesi¹³² mevzuumuz açısından gayet manidardır. Resûl'ün söz konusu gecenin vaktiyle alâkalı bilgiyi ulaştırmak üzere acele davranması, Kadir gecesine atfettiği önemin vurgulu bir ifadesidir.

al. Te'yid ve teşhis içerikli/anlamlı

Jest ve mimikler düşünce ve duyguları te'yid ve teşhis (güçlendirme ve somutlaştırma) etmekle¹³³ kalmaz, aynı zamanda sözlü iletişim paralelinde sözü güçlendirici, maksadı daha netleştirici bir işlev yürütür.¹³⁴ Bu anlamda te'yid ve teşhis Resûlullah'ın (s) beden dilinde dikkat çekici bir yer tutar.

Hz. Peygamber'in, müminlerin birbirleri arasında olması gereken sıkı işbirliği ve dayanışmayı dile getirirken parmaklarını birbirine geçirerek kenetlenmesi,¹³⁵ annesini emmekte olan çocuğun konuştuğunu söylerken eliyle parmağını emmesi,¹³⁶ yetimi himaye eden kimsenin âhirette kendisine yakınlığını belirtmek üzere işaret ve orta parmağını biraz ayırarak göstermesi,¹³⁷ güneşin kıyamet günü insanlara bir mil yaklaşacağını ve herkesin günahı nispetinde

127 Bk. *Buhârî*, Edeb 6, Şehâdât 10, İsti'zân 35, İstitâbe 1; *Müslim*, İmân 143.

128 Bk. Kastallânî, *İrşâd*, c. XI, s. 222.

129 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağır*, tahk.: M. Şekûr, I-II, Beyrut 1985, c. II, s. 284 (hno: 1176).

130 Bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, c. I, ss. 99-100.

131 Bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, c. I, s. 100.

132 Bk. *Buhârî*, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 170 (hno: 813).

133 Jest ve mimikler, düşünce ve duyguları destekleyen ve onları somutlaştıran hareketler şeklinde değerlendirilmiştir. Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 36.

134 Schober ise, bu konuda daha detaya inerek, mimiğin daha çok duygu ve düşünceyle, jestin ise, konuşma ile yakından ilişkili olduğunu söyler. Schober, *Beden Dili*, s. 63.

135 Bk. *Buhârî*, Salât 88, Mezâlim 5; *Müslim*, Birr 65.

136 Bk. *Buhârî*, el-Amel fi's-salât 7, Mezâlim 35, Enbiyâ 48, 54; *Müslim*, Birr 7, 8.

137 Bk. *Buhârî*, Talâk 25, Edeb 24; *Müslim*, Zühd 42.

tere batacağını ve bu meyanda bazılarının ter adeta ağızlarına gem vuracağını belirtirken eliyle ağzına işaret etmesi,¹³⁸ cuma günü duaların kabul olunduğu bir vakitten bahsederken bu vaktin kısalığına eliyle işaret etmesi,¹³⁹ hakkımda en çok korktuğün şey ne? diye soran bir şahsa, eliyle dilini tutarak, “İşte bu”, diye işarette bulunması¹⁴⁰, “herc” nedir? sorusunu cevaplarken eliyle “k a t l” sözcüğünün harflerine işaret etmesi¹⁴¹ mevzuun pek çok örneğinden sadece birkaçıdır.

an. Yakın temas içerikli/anlamlı

Muhatabın kimliğini dikkate alarak onun el veya omuzunu tutma, kucaklama, başını okşama gibi dokunma içerikli hareketler ya da fizik olarak yakın durma, yönelme gibi tavırlar yakın temasın muhtelif tezahürleridir. Bu alandaki veriler, Hz. Peygamber’in muhataplarına karşı yakın temas anlamındaki beden dilini¹⁴² yoğun şekilde kullandığını belgelemektedir. Onun hem pratik¹⁴³ ve hem de tavsîye¹⁴⁴ olarak musâfahaya/el sıkışma değer atfetmesi, hatta karşı taraf eli çekmedikçe çekmeme, yüzünü döndürmedikçe döndürmeme gibi bir takım kurallarla el sıkışmayı kayıtlaması,¹⁴⁵ yanına oturan birisi kalkmadıkça kendisinin kalkarak oturumu sona erdirmemesi,¹⁴⁶ kendisine bir şey soran kimseye eğilerek kulak vermesi ve soran kişi kendisinden ayrılmadıkça başını ayırmaması,¹⁴⁷ çocukların başını okşaması,¹⁴⁸ kucağına oturtması,¹⁴⁹ omuzuna alması,¹⁵⁰ karşıdaki kimsenin elini eline alması,¹⁵¹ daha özel şekilde belirtmek

138 Bk. *Müslim*, Cenne 62; Ayrıca bk. *Tirmizî*, Kıyâme 6.

139 Bk. *Buhârî*, Cumua 36.

140 Bk. *Tirmizî*, Zühâd 61.

141 Bk. *Buhârî*, İlim 24.

142 Mevzuun dokunma boyutunun etkisine dair Cüceloğlu tarafından yapılan şu çarpıcı değerlendirmeye burada zikre değer. O, şöyle der: “Dokunma bir insana en kısa yoldan, <Sen benim için önemlisin, seni yalnız bırakmayacağım>, mesajını verir. Hiçbir söz, bu mesajı, dokunma kadar etkili olarak ifade edemez”. Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, s. 46.

143 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. V, s. 163, 168; *Ebû Dâvûd*, Edeb 143.

144 Bk. *Ebû Dâvûd*, Edeb 142.

145 Bk. *Tirmizî*, Kıyâme 47.

146 Bk. İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, tahk.: H. el-A'zamî, I-IV, Beyrut, ts., c. IV, s. 24 (hno: 3858).

147 Bk. İbn Hacer, *el-Metâlib*, c. IV, s. 24 (hno: 3859).

148 Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 634 (hno: 632), 382 (hno: 367).

149 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 382 (hno: 367).

150 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 98 (hno: 86).

151 Bk. *Buhârî*, Gusl 24.

gerekirse, Abdullah İbn Ömer'e, omuzunu tutarak nasihatta bulunması,¹⁵² Medine çevresinde çölde yaşayan ve zaman zaman yetiştirdiği ürünlerden kendisine hediye getiren Zâhir isimli sahâbiyi arkasından yaklaşıp kucaklaması ve elleriyle gözünü kapaması,¹⁵³ hasta ziyaretinde hastanın baş ucuna oturması,¹⁵⁴ elini alnına koyması,¹⁵⁵ Vâil b. Hucr'u kendisine yakın oturtması¹⁵⁶ konunun belirgin örnekleridir.

b. Bu dilin başkaları/sahâbe tarafından algılanışı

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi esasen bizim Hz. Peygamber'in beden diline dair ulaştığımız veriler, bir kısmı itibariyle de olsa sahâbe-i kirâmın algılamalarından ibarettir. Zira kimi sahâbînin Hz. Peygamber'in *beden dili diye bize ulaştırdığı şey, aslında sergilenen dilin onun tarafından okunmasından* başkası değildir.

Diğer taraftan beden diline yüklenen anlam genel bir nitelik arz edebileceği gibi, kültürlerle, kişilerin durumlarına ve hatta ortama göre de değişkenlik gösterir. Bu, herhangi bir bedensel mesajın kültürler üstü müşterek bir anlam taşıması veya ait olduğu kültüre göre bir anlam kazanması, ya da kişilerin mizaçlarına, yaşlarına veya sergilendiği şart ve ortama göre bir mana ifade etmesi demektir.

Sahip olduğu konumundan ötürü Hz. Peygamber, sahâbe-i kirâmın daha çok ilgisine mazhar olmuş, bu ilgi onları kendisine daha bir dikkatle yaklaşmaya, daha hassas çizgide izlemeye sevketmiştir. Bu dikkat ve hassasiyet Hz. Peygamber'in verdiği bedensel mesajların genelde daha doğru bir şekilde algılanmasına katkıda bulunmuştur. Sesindeki zayıflığın son derece aç oluşuyla yorumlanması,¹⁵⁷ elinde altın yüzük olan bir adamın Hz. Peygamber'in hoşnutsuzluğunu farketmesi,¹⁵⁸ önde gelen bir sahâbînin, beraberindeki, Tevrat'tan alınma bazı yazıları kendisine arz edip-edemeyeceğini sorduğunda, orada bulunan Abdullah b. Sâbit'in Resûlullah'ın yüzündeki değişikliğe dikkat çekme-

152 Bk. *Buhârî*, Rikâk 3; Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, c. I, ss. 59-60 (hno: 63).

153 Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), c. X, ss. 454-55 (hno: 19688); Yardım, Ali, Hz. Peygamber'in *Şemâilî*, s. 309.

154 Bk. *Buhârî*, Cenâiz 80, Merzâ 11.

155 Bk. *Buhârî*, Merzâ 13. Hz. Peygamber aynı zamanda hastanın alnına (eline) elin konulmasını, hasta ziyaretini mükemmel kılan bir unsur olarak değerlendirmiş ve böylece buna teşvik etmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, c. V, s. 260; Tirmizî, *İsti'zân* 31.

156 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, c. II, s. 284 (h.no: 1176).

157 Bk. *Buhârî*, Menâkıb 25; Müslim, Eşribe 142.

158 Bk. *Buhârî*, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 388 (hno: 1021).

si,¹⁵⁹ hastalığın çökerttiği bir sahabiye ziyaretinde, göz yaşlarına hakim olamayan Resûl'ün (s) ağlayışından etkilenecek sahâbe-i kiramın da ağlamaları,¹⁶⁰ dayanmış vaziyette büyük günahları sayarken birden oturup, "Dikkat edin! Yalancı şahitlik, yalancı şahitlik, yalancı şahitlik" diye aynı cümleyi defaatla tekrarlayan Hz. Peygamber'i sahâbî râvinin, "Susmayacak" şeklinde¹⁶¹ yorumlaması,¹⁶² onun verdiği bedensel mesajın bir tür algılanmasıdır. Keza Ka'b b. Mâlik'in, Resûlullah'ın sevindiğinde yüzünün ay gibi parıldadığını söylemesi,¹⁶³ Resûlullah'ın verdiği sevinç mesajının Ka'b tarafından okunmasıdır.

Hz. Peygamber'i titizlikle izleme ve tanıma gayretlerine rağmen, sergilediği her beden dilinin sahâbe tarafından mutlak bir şekilde doğru okunduğunu iddia etmek de elbetteki mümkün değildir. Özellikle susma/cevap vermeme içerikli beden dilinin okunmasında bazı yanlışların ya da en azından tereddütlerin yaşandığı bir vâkiadır. Hz. Peygamber'in ashabıyla konuşurken bir bedevinin gelerek, *kıyametin ne zaman kopacağını sorması*, Hz. Peygamber'in sözüne devam etmesi üzerine sahâbe-i kirâmın, Hz. Peygamber'in söz konusu tavrı üzerinde "Duydu, ancak soru hoşuna gitmedi", "Hayır, duymadı" şeklinde farklı yorumlar yapmaları¹⁶⁴ konunun tipik örneğini oluşturur. Bu durum susma dışındaki kimi mesajları için de söz konusudur. Kendisine abdest suyu getirdiğinde başını sallayıp dudaklarını ısırıldığını gördüğü Resûlullah'ı, rahatsız ettiği düşüncesine kapılıp, "Ya Resûlallah! Yoksa sizi üzdüm mü?" diyen Ebû Zerr'in endişesinde bu yorum yanlışına rastlamaktayız. Zira Hz. Peygamber'in mezkur suale verdiği cevap, bunun bir kanıtı olmaktadır.¹⁶⁵

Beden dili bazen de bu konuya dair herhangi bir veriden söz edilmeksizin orada hazır bulunan sahâbenin nitelemeleriyle açıklık kazanır. Burada sahâbe karşı karşıya kaldığı beden dilinden hiç söz etmez, ancak beden dilinin gerçekleştirdiği etkiye yani mesajların algılanış keyfiyetine yer verir. Bu husus, "Ben Nebî (s)'i hiçbir va'zında bugünkü kadar hiddetli görmemiştim" diyen sahâbînin ifadesinde kendisini göstermektedir.¹⁶⁶ Çünkü bahis konusu olayda sahâbî, Hz.

159 Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), c. X, s. 313 (hno: 19213).

160 Bk. *Buhârî*, Cenâiz 44; *Müslim*, Cenâiz 12.

161 Râvi bu açıklamasıyla Hz. Peygamber'in konuya yaptığı vurguyu anlamış gözükmekte ve aynı vurguyu yansıtabilmeyi hedeflemektedir.

162 Bk. *Buhârî*, Edeb 6, Şehâdât 10, İsti'zân 35, İstitâbe 1; *Müslim*, İmân 143.

163 Bk. *Buhârî*, Megâzî 79; *Müslim*, Tevbe 53.

164 Bk. *Buhârî*, İlim 2, Rikâk 35.

165 Bk. *Buhârî*, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 327 (hno: 954).

166 Bk. *Buhârî*, İlim 28, Ezân 61, 63, Edeb 75, Ahkâm 13; *Müslim*, Salât 182, 185; *İbn Mâce*, İkâme

Peygamber'in hâdiseye ilişkin beden dilinden hiç bahsetmemiş, sadece verdiği mesajları algılayış keyfiyetini dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in dokunaklı hutbesi karşısında ashab-ı kiramın yüzlerini kapatarak hıçkırığa hıçkırığa ağlamaları mevzuaya bir başka örnek teşkil etmektedir. Keza burada da dikkati celbeden şey, Hz. Peygamber'in beden diline dair ayrıntı verilmediği halde, sahâbenin bu dili algılama biçiminden söz edilmesidir.¹⁶⁷ Yine bu meyanda namazda konuşan sahâbiye kızmamasını ve bu pedagojik tavrından ötürü söz konusu sahâbinin, Hz. Peygamber hakkındaki duygusunu zikredebiliriz. Rivayete göre namazda konuşulmayacağını henüz bilmeyen yeni müslüman olmuş bir sahâbî, namaz esnasında konuşmasından ötürü Hz. Peygamber'in kendisini azarlamasını beklerken, onun sadece namazın mâhiyetinden bahisle namazda konuşulmayacağını bildirmesi üzerine duygusunu şöyle dile getirmiştir: "Ne ondan önce ne de sonra Peygamber (s)'den daha güzel öğreten bir öğretmen görmedim. Vallahi beni ne azarladı, ne dövdü, ne de kötü söyledi."¹⁶⁸ Burada ilgili sahâbî, Hz. Peygamber'in kendisine olumsuz bir tavır sergilemediğini hayretle ifade etmekte, pedagojik bir beden dili ortaya koyduğuna sadece işaret etmektedir. Buna mukâbil onun verdiği olumlu mesajın yansıması, sahâbinin dile getirdiği duygusunda açık bir şekilde gözükmektedir.

4. Hz. Peygamber'in sergilediği beden dilinin bu bilim dalı açısından genel bir tasnifi

Biz buraya kadar beden dilini farklı açılardan ele aldık ve Hz. Peygamber'in beden diline ait verileri değerlendirmeye çalıştık. Şimdi tespit ettiğimiz verilerin, bu disiplin açısından detaya dalmadan genel bir tasnifini yapalım.

Daha önce geçtiği gibi sessiz mesaj diye de isimlendirebileceğimiz beden dili bu bilim dalı uzmanlarına göre; *sözsüz*, *sesli* ve *nesnel* olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır.

Sessiz mesajlar, genel bütün içerisinde diğer iki türe nazaran daha fazla yer tutar. Bu çalışma esnasında gözden geçirdiğimiz Buhârî'nin, *el-Edebu'l-müfred*'i ve Nevevî'nin *Riyâzu's-Sâlihîn*'inden elde ettiğimiz veriler de sessiz mesajların ağırlığına ilişkin düşüncelyi doğrular mahiyettedir.

48.

167 Bk. *Buhârî*, Tefsîru sûre 5 (12), Nikâh 107, Rikâk 27, Eymân 3; *Müslim*, Fezâil 134, Salât 112, Küsûf 1.

168 Bk. *Müslim*, Mesâcid 33; *Ebû Dâvûd*, Salât 167.

Bakması,¹⁶⁹ bir memnuniyetsizlik ifadesi olarak yüzünü çevirmesi,¹⁷⁰ herhangi bir olay karşısında ses çıkarmaması,¹⁷¹ hizmeti geçenlere vefalı/yakın durması,¹⁷² karnına taş bağlaması,¹⁷³ yemek yerken bir yere dayanmaması,¹⁷⁴ göz yaşlarına hâkim olamaması,¹⁷⁵ memnun olduğunda yüzünün gülmesi,¹⁷⁶ öfke lenip üzüldüğünde veya sevindiğinde yüz renginin değişmesi,¹⁷⁷ kendisine yöneltilen soruyu ancak tekrar edildiğinde cevaplaması,¹⁷⁸ öpmesi,¹⁷⁹ pazardan aldıklarını bizzat kendisinin taşıması,¹⁸⁰ iş bölümünde kendisinin de görev alması¹⁸¹ Hz. Peygamber'in sessiz beden dilinden örneklerdir.

Hz. Peygamber'in gülüşü,¹⁸² ağlayışı,¹⁸³ konuşma esnasında herhangi bir şeyi üç kez tekrarlayışı,¹⁸⁴ ses tonu,¹⁸⁵ çocuklara selâm verışı,¹⁸⁶ ibadet (namaz) esnasında ağlamaktan dolayı göğsünden (ravinin algılamasıyla) kaynamakta olan kazan gibi ses gelişi¹⁸⁷ sesli beden dilini örneklediren bazı verilerdir.

Kalın kaba kumaştan yapılmış giysiler giyinmesi,¹⁸⁸ evinde son derece mü-

169 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 237, 335.

170 Bk. *Buhârî, el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 388 (hno: 1021).

171 Bk. *Müslim*, *Müsâfirîn* 302; Ayrıca bk. *Ebü Dâvûd*, *Tatavvu* 11.

172 Meselâ bir yahudi çocuğun hastalığı esnasında ziyaretine gitmesi ve başucuna oturması. Bk. *Buhârî*, *Cenâiz* 80, *Merzâ* 11; *Ebü Dâvûd*, *Cenâiz* 2.

173 Örneğin Hendek kazımı sırasında karnına taş bağlaması. Bk. *Müslim*, *Eşribe* 141.

174 Bk. *Buhârî*, *Et'ime* 23.

175 Örneğin kızı Zeyneb'in ölmek üzere olan çocuğunu kucağına aldığı anda gözlerinin yaşarması. Bk. *Buhârî*, *Cenâiz* 33; *Müslim*, *Cenâiz* 9.

176 Bk. *Müslim*, *Zekat* 69; Ayrıca bk. *Nesâî*, *Zekat* 64.

177 Bk. *Buhârî*, *Edeb* 53; *Müslim*, *Zekat* 145.

178 Bk. *Müslim*, *İmâre* 49, 50. Ayrıca bk. *Tirmizî*, *Fiten* 30.

179 Bk. *Buhârî*, *Edeb* 18; *Müslim*, *Fezâil* 65.

180 Bk. *Kâdî İyâz, eş-Şifâ*, c. I, s. 103.

181 Bk. Yardım, *Peygamberimizin Şemâili*, ss. 406-407.

182 Bk. *Buhârî*, *Rikâk* 51, *Tevhîd* 36; *Müslim*, *İmân* 308.

183 Bk. *Buhârî*, *Cenâiz* 45, *Talâk* 24; *Müslim*, *Cenâiz* 12.

184 Bk. *Buhârî*, *İlim* 30, *İsti'zân* 13; *İbn Mâce*, *Edeb* 56; *Ebü Dâvûd*, *İlim* 6.

185 Bk. *Müslim*, *Eşribe* 174; *Tirmizî*, *İsti'zân* 26.

186 Bk. *Buhârî*, *İsti'zân* 15; *Müslim*, *Selâm* 15, F. *Sahâbe* 145, 146.

187 Bk. *Ebü Dâvûd*, *Salât* 158.

188 Bk. Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musanef*), c. X, s. 418 (hno: 19555); Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, Beyrut 1983, s. 33. Hz. Peygamber'in devamlı bu tür elbiseler giyindiğini söylemek elbetteki mümkün değildir. Ancak onun gösterişten uzak, dikkat çekmeyen giysileri tercih ettiği, hatta gerek cuma ve bayramlarda, gerekse yerli ve yabancı heyetleri kabulünde daha özel bir kıyafet kullandığı da kaynaklarda yer almaktadır. Bk. Yardım, Ali, *Hz. Peygam-*

tevacı eşyaların bulunması, hasır üzerinde uyuması,¹⁸⁹ hurma lifleriyle doldurulmuş deri bir yatakta yatması,¹⁹⁰ yemeğini diz çöküp/oturup yerde yemesi,¹⁹¹ merkebe binmesi,¹⁹² diş temizliğine önem vermesi,¹⁹³ güzel koku sürünmesi,¹⁹⁴ gözlerine sürme çekmesi¹⁹⁵ gibi görüntüler de onun beden dilinden bazı nesnel verilerdir.¹⁹⁶

Diğer yandan beden diline ait veriler bazen yukarıdaki tasnif açısından girift bir durum arz edebilmektedir. Meselâ Hz. Peygamber'in cehennemden bahsedip adeta cehennem karşısındaymış gibi yüzünü çevirmesi ve istiâzede bulunması (ondan Allah'a sığınması) ve bu tavrı üç kez tekrarlaması,¹⁹⁷ sözünü ettiğimiz giriftliğe bir örnek teşkil etmektedir. Burada Hz. Peygamber'in yüzünü çevirmesi sessiz, istiâzede bulunması sesli, yüzünü üç kez çevirmesi sessiz, istiâzeyi üç kez tekrar etmesi ise sesli beden dilidir. Yani iki ayrı kategoride değerlendirebileceğimiz beden dilinin aynı anda sergilenmesi, sergilenen beden dillerinin kategorik birliğini gerekli kılmamaktadır.

Beden dilini genel hatlarıyla tahlil ederken sessiz dilin jest ve mimiklerden oluştuğunu belirtmiş, bunların da *esas* ve *ikincil*¹⁹⁸ diye iki grupta mütâlaa edildiğini ifade etmiştik. Esas jest ve mimiklerin kendi arasında; anlatım jestleri, sosyal jestler ve mimikler ve mimik jestler diye üçe ayrıldığına dikkat çekmiştik. Bu genel hatırlamadan sonra Hz. Peygamber'in beden dilini şimdi de bu pencereden kısaca irdeleyelim:

Öncelikle belirtmek gerekir ki, temel duyguların anlatımına yarayan ve bilhassa yüz ifadeleriyle ortaya çıkan *anlatım jestleri*, Hz. Peygamber'in beden

ber'in Şemâili, ss.117-122 .

189 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 18; Tirmizî, *Zühd* 44.

190 *Buhârî*, Rikâk 17.

191 Bk. *Ebü Dâvûd*, Et'ime 18.

192 Bk. Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), c. X, s. 418 (hno: 19555); Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, c. I, s. 102.

193 Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), c. X, ss. 430-431 (hno: 19602, 19604).

194 Bk. *Nesâî*, Zine 31.

195 Bk. Yardım, Ali, *Hz. Peygamber'in Şemâili*, s. 114.

196 Hatta yolculuk esnasında tarak, misvak, sürmedan, makas, saç yağı gibi vücut bakımına yönelik bazı özel eşyaları beraberinde bulundurduğu kaynakların işaret ettiği bir husustur. Bk. Yardım, Ali, *Hz. Peygamber'in Şemâili*, s. 114.

197 *Buhârî*, Edeb 34.

198 Bunlar tabii olarak gerçekleşen, başkalarına yönelik olmayan, beden ihtiyacına dayalı jestlerdir. (Bk. *Bu makale*, "Beden dilinin genel hatlarıyla tahlili" bahsi). Dolayısıyla bu çerçevede ki bir beden dilinde Hz. Peygamber'e iktidan bahsetmek söz konusu olamaz.

dilinde önemli bir yer tutmaktadır. Sahâbe-i kirâm; onun (s) sevincini, üzüntüsünü, öfkesini, memnuniyetsizliğini daha çok bu yönden fark etmiş,¹⁹⁹ belki Allah Resûl'ü (yerine göre başkalarını incitmeme adına) duygularını bu yolla ortaya koymaya ayrı bir özen göstermiştir.²⁰⁰

Gerçeği gizleyip, görünmesi istenen ifadeyi yüze/bedene yerleştiren sosyal jest ve mimiklere gelince, ilk planda bunlar dinî anlayışa tersmiş gibi gözükmemektedir.²⁰¹ Ancak bu tür jest ve mimiklerin, meşrûiyet çerçevesinde bazı zaman ve mekanların kaçınılmaz yöntemi olduğu Hz. Peygamber'in zaman zaman başvurmasından anlaşılmaktadır.

Müşrikler tarafından haklarında ileri sürülen ve gerçeklik payı da bulunan, Medine havasının müslümanlara yaramadığı, güçten düştükleri yolundaki iddialara karşı Hz. Peygamber'in sahâbeye tavaf esnasında sür'atli ve çalımli yürümelerini (*remel*)²⁰² emretmesi²⁰³ ve kendisinin de tavafında bunu (*remel*) uygulaması²⁰⁴ konunun tipik bir örneğidir. Hiç kuşkusuz bu sosyal jestle amaçlanan şey, müşriklere güçlü gözükme idi.

Diğer taraftan huzuruna girmek için izin istediği kendisine bildirildiğinde, hakkında olumsuz değerlendirmede²⁰⁵ bulunduğu kişiyi Resûlullah'ın kabul

199 Nitekim sahâbe-i kirâm Hz. Peygamber'in bu yönüne işareten, "Nebî (s) bir şeyden hoşnut olmadığı zaman biz bunu onun yüzünden anlardık", (Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. I, s. 603 (hno: 599) demektedirler.

200 Söz düşüncenin, beden duyguların dili olarak bilinmekle birlikte, Hz. Peygamber'de farkedilen şey, duygularının anlatımında beden dilini kullanmaya daha bir dikkat göstermesi, bunları yansıtmada söze daha az müracaat etmesidir.

201 Resûlullah (s) de bu tür mesajlara genelde iltifat etmemiş, başkaları tarafından böylesi mesajlar verilmesine de müsaade buyurmamıştır. Kumasına karşı kocasının kendisine daha çok ilgi duyduğu izlenimi verip-veremeyeceğini soran kadına, kendisine verilmeyeni verilmiş gibi yansıtmamanın iki sahte elbise giymek gibi olduğuna dikkat çekmiştir. (Bk. *Buhârî*, Nikâh 107; *Müslim*, Libas 126, 127; *Tirmizî*, Birr 87). Buna mukabil yerine göre de bu tür sosyal mesajların kullanımını teşvik etmiştir. Kapiya gelen din kardeşin güler yüzle karşılanmasına ilişkin yönlendirme bu tür bir sosyal mesajdır. Zira takdir edilir ki, hemen her hâl u kârda güler yüz sergileyebilmek tabiiliği zorlayıcı mahiyet arz eder. (İlgili rivayet için bk. *Müslim*, Birr 144; *Tirmizî*, Birr 45). Nitekim gelene güler yüz göstermeyi tavsiye ettiği halde Hz. Peygamber'in bizzat kendisi dahi bu konuda farklı/tabii davranabilmiş, yani sosyal jest sergileyememiş ve ilâhî ikâza muhatap olmuş değil midir. [Bk. Abese, 80/1-10].

202 Bk. *Dİ. İlmihali*, c. I, İstanbul ts., s. 532.

203 Bk. *Buhârî*, Hac 55; *Müslim*, Hac 237, 240.

204 Bk. *Buhârî*, Hac 57; *Müslim*, Hac 230, 233, 235, 236, 238, 241.

205 Hz. Peygamber izin isteyen kişi hakkındaki olumsuz değerlendirmesini eşi Âişe'ye yapmıştır. Amaç söz konusu kişi hakkında eşini bilgilendirerek onun hakkında dikkatini çekmek olsa gerektir. Hz. Peygamber'in ilgili kişi hakkında önce eşine olumsuz bilgi vermesi, daha sonra onu güler yüzle karşılayıp, yumuşak davranması, çelişen iki ayrı tavır olarak görülmemelidir.

edip güler yüzle karşılaşması,²⁰⁶ mevzuun bir diğer örneğini teşkil etmektedir.

Daha önce birkaç yerde değindiğimiz Tebük seferine katılmayan, ancak sefer dönüşü huzuruna giden Ka'b b. Mâlik'e Resûlullah'ın dargın dargın gülümsemesi bize göre yine sosyal bir jest olarak yorumlanabilir. Zira Allah Resûlü bu tavırla Ka'b'a olan kızgınlık ve küskünlüğünü ancak bu kadar gizleyebilmiş gözükmemektedir. Oysa o (s) dargınlığını daha gerçekçi bir ifadeyle ortaya koyabilirdi.²⁰⁷

Hiz. Peygamber'in beden dilinde zaman zaman kendisini gösteren bir diğer tür de, mimik jestlerdir. Onun (s), annesini emmekte olan çocuğun konuştuğunu söylerken şehâdet parmağını ağzına alıp emmesini,²⁰⁸ taklit amaçlı mimik jestlere örnek gösterebiliriz.

Sonuç

Biz araştırmamızda beden dilini *iletişimdeki rolü ve yeri* açısından ele alarak,

Zira o (s) önce ilgili kişi hakkında eşini bilgilendirmiş, daha sonra huzuruna geldiğinde temsil ve tavsiye ettiği yüce ahlâk gereği konuk sıfatıyla bu kişiye sıcak davranmıştır. Zerkeşî de Hiz. Peygamber'in bu değerlendirmesiyle alâkalı tartışmanın; meşru gıybet mi, yoksa ilgili kişi hakkında bir uyarı mı, olduğu çerçevesinde seyrettiğine, yani çelişki şeklinde algılanmadığına dikkat çeker. (Bk. Kastallânî, *İrşâd*, c. XIII, s. 86). Diğer taraftan kaynaklar bu kişinin müslüman gözükmeyle birlikte münafık birisi olduğuna, Hiz. Peygamber'in Allah'ın bilgilendirmesiyle onun bu durumunu farketmesine, hatta bahis konusu şahsın Hiz. Peygamber'in vefatından sonra irtidad ettiğine işaret eder. Bk. Kastallânî, *İrşâd*, c. XIII, s. 64.

206 Bk. *Buhârî*, Edeb 38, 48 (Buhârî bu bu son rivayeti "Fesat ve şüphe ehli hakkında gıybetin cevazı" isimli bâb başlığı altında zikretmiştir. Böylece o attığı başlıkla söz konusu rivayete ilişkin kanatını de yansıtmış olmaktadır); *Ebü Dâvûd*, Edeb 5.

207 Tirmizî'nin Şemâili üzerinde kaleme alınmış Prof. Dr. A. Yardım'a ait, "*Peygamberimizin Şemâili*" adlı çalışmasından özetleyerek yaptığımız şu iktibas Resûlullah'ın (s) tebessümle alâkalı tavrını sosyal jest ve mimik olarak ortaya koyması açısından kayda değerdir: "Kaynakların ittifakla kaydettiklerine göre, Resûlullah Efendimiz, yaradılıştan beşûş çehreli, güleç yüzlü idi. Tebessüm denen "gülümse", onun mübarek yüzünden hiç eksik olmazdı. En sıkıntılı anlarında bile, üzüntülerini belli etmezler, yanındakilerin içlerini karartacak bir tavır sergilemezlerdi. Bilhassa sevdikleri kimselerle karşılaştıklarında, öylesine tebessüm ederlerdi ki, böyle anlarda yüzleri ay gibi parıldardı. Kaydetmek gerekir ki, gülümseme mutlak anlamda bir sevincin ifadesi değildir. Üzüntüsüz, sıkıntısız; dertsiz, tasasız insan olmaz. Hatta belâ ve musîbete, üzüntü ve sıkıntıya en çok dâcâr olanlar, Peygamberler'dir... Gerçekten Hiz. Peygamber kadar endişeli, onun kadar hüznü ve onun gibi içi yanık bir başkasını daha düşünmek mümkün değildir... Bir önceki 33. bölüm'ün 3. metninde de geçtiği üzere: "Fahr-i Kâinât Efendimiz, daima hüznü ve her an tefekkür halinde" (mütevâsıl'u'l-ahzân ve dâimü'l-fikre) idiler. Bu, onun iç dünyası olup; lav püsküren bu yanardağın dıştan görünüşü ise, bir cennet bahçesi'dir. Ali Yardım, *Peygamberimizin Şemâili*, ss. 293-294.

208 Bk. *Buhârî*, el-Amel fi's-salât 7, Mezâlim 35, Enbiyâ 48, 54; *Müslim*, Birr 7, 8.

genel bir tasnifini yaptık. Daha sonra *beden dilini kullanması* ve kullandığı bu dilin *başkaları tarafından okunması* cihetiyle Hz. Peygamber'i tetkike çalıştık. Müteâki-ben Hz. Peygamber'in beden dilinin ilgili disiplin açısından *genel bir tahlilini* ortaya koymaya gayret ettik. Ulaştığımız sonuç şudur:

Beden dili insanları anlamayı ve anlaşılmayı kolaylaştıran bir iletişim tarzıdır. Görevi Yaratıcıdan aldığı İslâmî öğretiyi pratik olarak insanlara sunmak olan bir peygamber için elbetteki insanları anlamak ve onlar tarafından anlaşıl-mak hayatî önem taşır. Hz. Peygamber de bu önemin bilinciyle insanlarla olan iletişiminde beden diline ayrı bir yer tanımıştır. Mesajları, doğrudan gön-dermek yerine sinyallere yüklemek, onun *duygusal* anlatımlarında daha bir kullanım bulmuştur.²⁰⁹

H. Peygamber'in insanlarla yüz yüze görüşmeye farklı bir değer atfetme-si, iletişime beden boyutunu da dahil etme amacına yönelik olsa gerektir. Sö-zün uygun düşmediği ya da yeterli olmadığı durumlarda bazen bir bakış, ba-zen bir tebessüm, bazen bir susma, bazen bir duruş, onun iletişiminde hep işler olmuştur. Karşısına çıkan katı ve kararlı pek çok kimsenin, onun önünde çö-zülmesi, iletişimdeki mahâretinin bir göstergesidir. Unutmamak gerekir ki, hedeflenen etkileşim, ancak doğru bir iletişimin neticesidir.

Diğer yandan beden diline ait hiçbir görüntü kendi bağlamından çıkartıla-rak tek başlarına değerlendirilemez. Her bir görüntü/materyal ancak kendi or-tamı içerisinde netlik kazanır. Dolayısıyla metinlerdeki Hz. Peygamber'e ait beden dili anlamındaki verilerin mutlaka kendi şart ve ortamlarında değerklen-dirilme zorunluluğu vardır. Bu, Hz. Peygamber'i ve sunduğu mesajı doğru anlamak açısından zaruridir.

H. Peygamber'in yirmi üç yıllık mücadelesiyle ulaştığı başarının temelini-

209 Bir sergileyen olarak, Hz. Peygamber'in beden dili konusundaki söz konusu yaklaşımlarını elbetteki beden dilinin insan irâdesiyle alâkalı kısmı çerçevesinde anlamak gerekir. Onun ta-biî alana müdahalesi ise, tabiî beden dilinin kendisine değil, *yerine göre* ve ancak yansımaları-na yönelik olabilmiştir. Meselâ o bir olay karşısında tabiî bir şekilde gülerken, bu dilin irâdî yansımalarını kontrol altında tutmaya çalışmış, kahkaha tarzında gülmemeye dikkat göster-miştir (*Buhârî*, Edeb 68). Üzücü bir gerçek karşısında gözlerinden yaş akmış/ağlamış fakat ağ-lamayı feryâd u figâna taşımamıştır (*Buhârî*, Cenâiz 32). Diğer taraftan her bir bedensel mesa-jın teker teker ele alınması ve değerlendirilmesi mülâhazasıyla birlikte, Hz. Peygamber'in be-den dilinin örneklik açısından genel bir yorumunu yapacak olursak şunları söyleyebiliriz. Yukarıda izaha çalışılan tabiî beden dilinden bazılarının irâdî yansımaları hariç, Hz. Peygam-ber'e ait tabiî nitelikli bedensel anlatımların ümmete yönelik bir örneklik değerinden söz et-mek mümkün gözükmemektedir. Buna mukabil Hz. Peygamber'in insiyatif kullanarak ver-diği bedensel mesajların değerlendirmeye açık birer hadis malzemesi olarak telakki edilmesi gereği aşîkardır.

de doğru iletişimin yattığını söylemeye sanırsanız gerek yoktur. Ancak çalışmamız çerçevesinde bizim de vardığımız kanaat odur ki, söz konusu iletişimin özünü bedensel iletişim oluşturmuştur. Zira öğretisine kendilerini açanlar, sözlerinden önce onun verdiği güvene ve çizdiği dürüst görünüme inanmışlardır. Bugün de misyonu dini anlatmak olan kimselerin, Hz. Peygamber'i başarıya götüren sebepleri *yine başarı adına* değerlendirmeleri gerekmektedir.²¹⁰

Hiç şüphesiz duyuma dayalı bilgi, görmek/müşahade etmek gibi değildir. Bu açıdan İslâm kültürünün ilk temsilcileri olan sahâbe-i kiram bize göre daha şanslılardır. Zira onlar Hz. Peygamber'i aynı zamanda görmüş, dini ondan *bedeni anlatımlarına da muhatap* kalarak öğrenme imkanları olmuştur. Onun (s) beden dilini izlemek, *yönlendirmelerine doğrudan muhatap olmak ve söze yansımayan pek çok ayrıntıyı bizzat görebilmek* açısından önemliydi. Bizim için bu mümkün olmadığına göre sahâbe-i kiram tarafından hassasiyet çizgisinde aktarılmış metinleri satır aralarıyla birlikte okumaya çalışmak, bedensel mesaj türünden bir takım ayrıntıları farketmeye imkan verecektir.

Özet

Bu araştırmada beden dili, önce *iletişimdeki rolü ve yeri* açısından ele alınmış ve *genel bir tasnifi* yapılmıştır. Daha sonra *beden dilini kullanması* ve kullandığı bu dilin *başkaları tarafından okunması* ciyetiyle Hz. Peygamber tetkike çalışılmıştır. Müteâkiben Hz. Peygamber'in beden dilinin ilgili disiplin açısından *genel bir tahlili* ortaya konulmuştur. Hz. Peygamber'i ve getirdiği mesajı doğru okumada onun beden dilinin de değerlendirilmesi gereğine işaret edilmiştir. Anahtar kelimeler: Beden Dili, Hz. Peygamber'in Beden Dili, Hadis.

210 Kitlelere dini anlatmakla görevli olanların topluma verecekleri kadar, toplumda kendileri hakkında güven ve samimiyet zemini oluşturmaları daha öncelikli bir aşamayı teşkil etmektedir. Bu açıdan değerli meslektaşımız Doç.Dr. Bünyamin Erul'un da konuya ilişkin çalışmasında önerdiği gibi (Bk. "*Hz.Peygamber ve Beden Dili*", s. 11-13) biz de ilgililerin, *beden dilinin iletişimdeki rolü ve kullanımı* hakkında bir takım organizasyonlarla eğitilmeleri gerektiğini düşünmekteyiz. Dini bilgilerinin arttırılması ve sözlü iletişim konusunda yenilenmeleri lüzumu yanında; *öncelikli olarak muhataplarının duygularını okuyabilen, ilgilerini gözlemleyerek heyecan ve alâkalarını canlı tutabilen, hasılı duygu dilini iyi kullanan birer eleman haline getirilmeleri*, din adına şu veya bu şekilde oluşturulmuş olumsuz tablonun aşılmasına ve ön yargıların yıkılmasına katkıda bulunacak, dinin kitlelerin anlayışlarında yükselen bir değer olarak hak ettiği yere oturmasına imkan sağlayacaktır.